

ANALIZA POLOŽAJA UGROŽENIH STRANACA U NOVOM PAZARU

POLOŽAJ UGROŽENIH STRANACA U NOVOM PAZARU

Autori i izdavač:

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda

Novi Pazar

Avgust, 2024

Izrada ovog istraživanja omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovorni su isključivo izdavači i ona nipošto ne odražava stavove Evropske unije.

2

SAŽETAK	4
KLJUČNI POJMOVI	5
O SANDŽAČKOM ODBORU ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE	7
LOKALNI KONTEKST	8
UVOD	9
METODOLOGIJA	11
Prikupljanje podataka	12
Analiza prikupljenih podataka	14
NORMATIVNI OKVIRI	16
DOMAĆI PROPISI I STRATEŠKA DOKUMENTA	17
POZADINA UGROŽENIH STRANCI U NOVOM PAZARU	20
ISTRAŽIVANJE O POLOŽAJU UGROŽENIH STRANACA U NOVOM PAZARU	21
SASTANCI SA PREDSTAVNICIMA OCD-A	22
SASTANCI SA AKTIVISTIMA I STRUČNJACIMA	23
SASTANCI SA PREDSTAVNICIMA INSTITUCIJA	24
INTREVIJUI SA UGROŽENIM STRANCIMA	25
PROCES EVAKUACIJE	25
PRISTUP STANOVANJU	26
PRISTUP ZDRAVSTVENIM USLUGAMA	27
PRISTUP EDUKACIJI I OBRAZOVANJU	28
PRISTUP TRŽIŠTU RADA	29
ISKUSTVA SA INSTITUCIJAMA: PRAVNI I BIROKRATSKI IZAZOVI	30
ISKUSTVA SA LOKALNOM ZAJEDNICOM	31
DODATNI IZAZOVI I OPŠTA ISKUSTVA	32
ZAKLJUČAK	34
PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE STANJA UGROŽENIH STRANACA	35

SAŽETAK

Ovo istraživanje se bavi položajem ugroženih stranaca u Novom Pazaru, s fokusom na strance koji dolaze iz Palestine, i analizira izazove sa kojima se suočavaju u pokušaju da ostvare svoja osnovna prava i integrišu se u lokalnu zajednicu. Cilj istraživanja je da identifikuje ključne prepreke u pristupu osnovnim uslugama kao što su zdravstvo, obrazovanje, stanovanje i zapošljavanje, kao i da predloži konkretne mere i preporuke za unapređenje njihovog položaja. Kroz intervju sa strancima, lokalnim institucijama, nevladinim organizacijama i aktivistima, istraživanje nastoji da pruži sveobuhvatan pregled trenutnog stanja, identifikuje specifične potrebe ciljnih grupa i ponudi preporuke za lokalne aktere, uključujući institucije, građane i organizacije civilnog društva.

U istraživanju su korišćene kvalitativne metode, uključujući polustrukturisane intervju i sastanke sa predstavnicima relevantnih aktera, kao i analizu prikupljenih podataka iz različitih izvora. Rezultati pokazuju da ugroženi stranci, posebno oni iz Palestine, svakodnevno doživljavaju jezičke barijere, administrativne i pravne prepreke, nedostatak adekvatne pravne podrške i informacija, kao i ograničen pristup ključnim uslugama. Stranci često ostaju izolovani, bez mogućnosti za socijalnu integraciju, zbog nedostatka ciljane podrške i diskriminacije na lokalnom nivou. Intervjui su takođe ukazali na potrebu za jačanjem međukulturalnog dijaloga i boljom saradnjom između lokalnih institucija i zajednice kako bi se obezbedila sveobuhvatna podrška strancima.

Istraživanje pruža detaljne preporuke za unapređenje stanja ugroženih stranaca, uključujući uspostavljanje lokalnih centara za podršku, obuke za jezik, pravnu pomoć, programe za zapošljavanje i socijalnu integraciju. Preporuke su usmerene na lokalne aktere, sa naglaskom na važnost saradnje između institucija, nevladinih organizacija i građana u kreiranju inkluzivnog okruženja koje prepoznaje specifične potrebe stranaca. Implementacija ovih mera može značajno unaprediti kvalitet života stranaca i omogućiti im da se aktivno uključe u društvo, doprinoseći jačanju društvene kohezije i integracije u lokalnu zajednicu.

Zaključak istraživanja ističe važnost sveobuhvatnog pristupa u pružanju podrške ugroženim strancima i apeluje na lokalne vlasti i društvo da razviju politike i programe koji će omogućiti dostojanstven život i ravnopravan pristup pravima za sve strance. Kroz preporučene mere, moguće je stvoriti inkluzivno okruženje koje podržava socijalnu pravdu, solidarnost i zajednički razvoj, osiguravajući da svi članovi društva, bez obzira na njihovo poreklo, imaju priliku za uspeh i integraciju.

KLJUČNI POJMOVI

Ključni pojmovi navedeni u nastavku pružaju uvid u temeljne aspekte istraživanja, koji se odnose na položaj ugroženih stranaca u Srbiji i izazove sa kojima se suočavaju. Razumevanje ovih pojmova je od suštinske važnosti za celokupnu analizu, jer oni obuhvataju glavne prepreke, potrebe i prilike koje definišu iskustva stranaca u lokalnoj zajednici.

1. **Ugroženi stranci** – Osobe koje dolaze iz ratom pogođenih područja ili zbog drugih razloga traže zaštitu i podršku u Srbiji, uključujući izbeglice, migrante i osobe sa humanitarnim statusom.
2. **Migracije** – Proces kretanja ljudi iz jedne zemlje ili regiona u drugi, bilo zbog ekonomskih, političkih, humanitarnih, ili drugih razloga.
3. **Izbeglice** – Osobe koje su prisiljene da napuste svoju zemlju zbog rata, progona ili drugih opasnosti po život, i koje traže zaštitu u drugoj zemlji.
4. **Migranti** – Osobe koje se sele iz svoje zemlje iz ekonomskih, porodičnih ili drugih razloga, ali koje ne nužno traže azil ili izbeglički status.
5. **„Dobrovoljne“ i „prisilne“ (nedobrovoljne) migracije** – Dobrovoljne migracije podrazumevaju preseljenje zbog boljih ekonomskih ili obrazovnih prilika, dok prisilne migracije uključuju bekstvo zbog rata, nasilja, progona ili prirodnih katastrofa.
6. **„Legalne“ (regularne) i „ilegalne“ (neregularne) migracije** – Legalne migracije su one koje se odvijaju uz poštovanje svih zakonskih procedura, dok su ilegalne migracije one koje krše pravne norme zemlje domaćina.
7. **Privremeni boravak** – Status koji omogućava strancima da borave u zemlji na određeno vreme iz različitih razloga, kao što su humanitarni razlozi, studije, rad ili porodično pripajanje.
8. **Azil** – Pravno pravo koje se daje osobama koje beže od progona i nasilja, omogućavajući im da traže zaštitu u drugoj zemlji.
9. **Integracija** – Proces prilagođavanja stranaca novoj sredini, uključujući socijalnu, ekonomsku i kulturnu integraciju u lokalnu zajednicu.
10. **Pristup osnovnim pravima** – Prava na zdravstvo, obrazovanje, stanovanje i zapošljavanje koja su ključna za poboljšanje kvaliteta života stranaca.
11. **Jezičke barijere** – Problemi u komunikaciji zbog nepoznavanja lokalnog jezika, što otežava pristup uslugama, integraciju i svakodnevni život.
12. **Pravna podrška** – Pomoć u rešavanju pravnih pitanja vezanih za boravišne dozvole, azil, radne dozvole i pristup pravima.
13. **Zdravstvene usluge** – Pristup osnovnoj i specijalizovanoj zdravstvenoj nezi, uključujući psihosocijalnu podršku i prevenciju.
14. **Psihosocijalna podrška** – Podrška u prevazilaženju traume i stresa, kao i pomoć u mentalnom zdravlju i prilagođavanju.

15. **Stanovanje** – Pristup sigurnom i stabilnom smeštaju koji zadovoljava osnovne standarde života.
16. **Tržište rada** – Pristup zapošljavanju, priznanje kvalifikacija i mogućnosti za samozapošljavanje ili dodatno obrazovanje.
17. **Kulture i međukulturalne razmene** – Aktivnosti koje promovišu razumevanje između lokalnog stanovništva i stranaca, kao i smanjenje predrasuda.
18. **Nevladine organizacije (OCD)** – Organizacije koje pružaju podršku strancima kroz različite usluge, projekte i inicijative.
19. **Lokalna samouprava** – Uloga lokalnih vlasti u kreiranju i sprovođenju politika i programa koji podržavaju integraciju stranaca.
20. **Pravna regulativa** – Zakoni i propisi koji definišu prava i obaveze stranaca u Srbiji, uključujući Zakon o azilu, Zakon o strancima i druge relevantne zakone.
21. **Administrativne barijere** – Složenost procedura i birokratskih procesa koji otežavaju ostvarivanje prava i pristup uslugama.
22. **Diskriminacija i socijalna isključenost** – Pojave koje otežavaju integraciju i pristup pravima zbog predrasuda, neznanja ili institucionalnih prepreka.
23. **Humanitarni status** – Privremeni boravak iz humanitarnih razloga kao novi vid zaštite za strance koji se nalaze u posebno teškim uslovima.
24. **Obrazovanje** – Pristup školama, kursevima jezika, stručnom obrazovanju i drugim oblicima učenja kao ključ za integraciju i napredak.
25. **Informisanje i pristup informacijama** – Potreba za jasnim, dostupnim i višejezičnim informacijama o pravima, uslugama i procedurama.
26. **Lokalne inicijative i volonterizam** – Uloga lokalnih zajednica i volontera u podršci strancima kroz mentorstvo, aktivnosti i međusobnu pomoć.

O SANDŽAČKOM ODBORU ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE

Sandžački odbor za ljudska prava i slobode, osnovan 1991. godine, predstavlja najstariju nevladinu organizaciju na prostoru Sandžaka. Od samog početka, Sandžački odbor je bio ključno utočište za građane, pružajući podršku i zaštitu u periodima represije, kada su osnovna ljudska prava bila ugrožena. Desetine hiljada korisnika prošlo je kroz Sandžački odbor, koji je postao sinonim za otvorena vrata i pruženu ruku onima kojima je to bilo najpotrebnije.

Danas, Sandžački odbor nastavlja da igra vitalnu ulogu u zajednici, predano radeći na unapređenju položaja marginalizovanih grupa, zaštiti ljudskih prava i borbi protiv svih oblika diskriminacije. Organizacija je realizovala brojne inicijative usmerene prema lokalnoj samoupravi, kako samostalno, tako i u partnerstvu sa drugim organizacijama civilnog društva. Posebno se ističe po projektima usmerenim na unapređenje ljudskih prava u Novom Pazaru i procesima demokratizacije lokalne zajednice.

Jedan od ključnih doprinosa Sandžačkog odbora je podsticanje građana na aktivno učešće u procesu donošenja odluka kroz korišćenje demokratskih mehanizama, kao što su pokretanje građanskih inicijativa, organizovanje zborova i podnošenje peticija. Pored toga, Sandžački odbor deluje na polju tranzicione pravde, pruža podršku medijima, i sprovodi monitoring medijskog izveštavanja tokom predizbornih kampanja, čime doprinosi transparentnosti i odgovornosti u društvu.

Sa bogatim iskustvom i dubokom posvećenošću pravdi i slobodi, Sandžački odbor za ljudska prava i slobode ostaje neizostavan stub podrške i promene u Sandžaku, kontinuirano radeći na izgradnji pravednijeg, demokratskog društva za sve građane.

LOKALNI KONTEKST

Novi Pazar je grad smešten u jugozapadnom delu Srbije, na strateškoj lokaciji koja ga povezuje sa Crnom Gorom, Bosnom i Hercegovinom, Makedonijom, te preko Kosova i Metohije sa drugim susednim državama. Sa površinom od 742 km² i 99 naselja, Novi Pazar predstavlja jedan od najvažnijih urbanih centara u regionu. Sa istorijom duboko ukorenjenom u bogatoj kulturnoj baštini, Novi Pazar je često bio mesto susreta različitih etničkih, religijskih i kulturnih grupa. Ovaj specifičan lokalni kontekst pruža jedinstvenu osnovu za integraciju stranaca, ali istovremeno postavlja i izazove koji proizlaze iz složenih društvenih dinamika i ekonomskih uslova regiona. Prepoznat kao preduzetnički, kulturni i univerzitetski centar jugozapadnog dela Srbije. Međutim Grad karakteriše visoka stopa nezaposlenosti, koja prelazi 30%, što značajno utiče na kvalitet života stanovnika i doprinosi visokom stepenu siromaštva u zajednici. Uprkos bogatoj kulturnoj i istorijskoj baštini, Novi Pazar se suočava sa ograničenim ekonomskim prilikama, što dodatno otežava napore lokalne zajednice u postizanju održivog razvoja i poboljšanju životnih uslova. U gradu dominira mala privreda i trgovina, ali nedostatak investicija i adekvatne infrastrukture ograničava potencijal za veći ekonomski rast i otvaranje novih radnih mesta.

U poslednjim decenijama, Novi Pazar je postao značajna tačka na ruti migranata i izbeglica, naročito za one koji dolaze iz ratom pogođenih regiona poput Bliskog istoka, uključujući Palestinu. Grad je zbog svog geografskog položaja i otvorenosti prema različitim kulturama postao privlačan za migrante, ali ova populacija često ostaje marginalizovana zbog jezičkih barijera, nedostatka institucionalne podrške i nepoznavanja pravnih procedura. Uprkos naporima lokalnih organizacija da pruže pomoć, većina stranaca i dalje se suočava sa izazovima u pristupu obrazovanju, zdravstvenim uslugama i tržištu rada.

Lokalne institucije, nevladine organizacije i građani igraju ključnu ulogu u oblikovanju odgovora na potrebe stranaca. Međutim, saradnja između ovih organizacija i lokalnih vlasti često nije dovoljno institucionalizovana, što rezultira fragmentiranim pristupima i neadekvatnom podrškom. Građani Novog Pazara, iako generalno otvoreni i tolerantni prema različitostima, često nemaju priliku da se direktno uključe u aktivnosti podrške strancima, što može dodatno doprineti osećaju izolovanosti među migrantima. Jedan od ključnih izazova u Novom Pazaru je nedostatak koordinacije među akterima koji pružaju podršku strancima, što često rezultira nedostatkom kontinuiteta i održivosti usluga. Pored toga, socijalne i kulturne razlike mogu biti prepreka za potpunu integraciju, naročito kada je reč o pristupu obrazovanju i zapošljavanju. Potrebno je razvijati strategije koje će podsticati međusobnu saradnju i razumevanje, te jačati institucionalne kapacitete za rad sa ranjivim strancima.

U budućnosti, Novi Pazar ima potencijal da postane model inkluzivnog društva u kojem se poštuju prava i potrebe svih građana, uključujući i stranaca. Uspostavljanje održivih lokalnih politika i programa, koji će biti usmereni na stvaranje prilika za socijalnu, ekonomsku i kulturnu integraciju, može značajno doprineti razvoju grada kao zajednice koja vrednuje i neguje raznolikost.

UVOD

Humanitarni stranci su specifična i ranjiva kategorija migranata koji se nalaze u Srbiji zbog humanitarnih razloga, a koji često nisu u potpunosti zaštićeni postojećim međunarodnim ili nacionalnim zakonima o izbeglicama i migrantima. Ova grupa obuhvata osobe koje su napustile svoje zemlje zbog sukoba, prirodnih katastrofa ili drugih ozbiljnih ličnih okolnosti. Srbija im pruža privremeni boravak iz humanitarnih razloga, što im omogućava pristup osnovnim uslugama, ali bez garancije potpunih prava koja su zagarantovana izbeglicama ili državljanima.

Uprkos humanitarnim razlozima zbog kojih dolaze, humanitarni stranci se suočavaju s nizom prepreka u Srbiji, uključujući pravne nesigurnosti, ograničen pristup zdravstvenim uslugama, obrazovanju i zapošljavanju, kao i jezičke i kulturološke barijere. Pristup Srbije prema ovoj grupi delom je ureden međunarodnim obavezama, ali u praksi često izostaje adekvatna institucionalna podrška i formalizacija njihovog statusa. Na primer, privremeni boravak se može produžiti, ali često nije dovoljno stabilan da omogući trajnu integraciju ili pristup dugoročnim resursima.

Privremeni boravak iz humanitarnih razloga u Srbiji je specifičan oblik zaštite namenjen strancima koji se nalaze u teškim i hitnim situacijama, a ne ispunjavaju uslove za azil. Ovaj status omogućava legalan boravak u trajanju do godinu dana, sa mogućnošću produženja, i najčešće se odobrava zbog porodičnih veza, saradnje sa vlastima ili izuzetnih ličnih okolnosti. Ova vrsta boravka nudi osnovnu sigurnost, ali ne garantuje širok pristup pravima i uslugama, ostavljajući mnoge korisnike i dalje u ranjivom položaju.

Zahtev za odobrenje ove vrste boravka može podneti svako ko ima opravdane humanitarne razloge za ostanak u zemlji, poput teških porodičnih situacija, kulturnih veza sa Srbijom, ili posebnih slučajeva saradnje sa državnim institucijama. Proces odobravanja može biti dugotrajan i zahteva opsežnu dokumentaciju, a odobreni boravak obezbeđuje privremenu stabilnost za one koji se ne mogu vratiti u svoje zemlje zbog rizika po ličnu sigurnost.

Iako pruža kratkoročnu sigurnost, privremeni humanitarni boravak u Srbiji i dalje predstavlja ograničenu zaštitu, jer korisnici nemaju pristup punim pravima kao što su socijalne usluge, zdravstvena zaštita ili stalan boravak. Dugoročno rešenje za ove pojedince ostaje neizvesno, jer se često suočavaju sa administrativnim preprekama, ekonomskim izazovima i ograničenom mogućnošću za integraciju u društvo.

Privremeni boravak iz humanitarnih razloga uveden je kao novi koncept koji postoji zajedno sa privremenim boravkom stranca za kog se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima i privremenim boravkom za žrtve trgovine ljudima. Takođe novim Zakonom je definisan i Privremeni boravak za člana porodice stranca kome je odobren azil koji daje šire mogućnosti od rešenja predviđenog Zakonom o azilu i privremenoj zaštiti.

Istraživanje koje se sprovodi u okviru ovog projekta ima za cilj da pruži temeljnu analizu stanja humanitarnih stranaca u Srbiji, s posebnim fokusom na Novi Pazar, gde je identifikovano prisustvo ovih osoba, naročito iz Palestine. Istraživanje uključuje detaljno mapiranje njihovih potreba i izazova, kao i procenu postojećih lokalnih i nacionalnih mehanizama podrške. Takođe, istraživanje ispituje kako trenutna pravna i administrativna rešenja doprinose ili ograničavaju njihov pristup osnovnim pravima i uslugama.

Humanitarni stranci se često suočavaju s izazovima u vezi sa pristupom osnovnim uslugama poput zdravstvene zaštite, obrazovanja i zapošljavanja. U Novom Pazaru, mnogi dolaze iz konflikata u Palestini, Siriji i drugim delovima Bliskog istoka. Uprkos privremenim boravišnim dozvolama, oni se bore s

administrativnim preprekama i često su isključeni iz formalnih sistema podrške. Na primer, izazovi u pristupu zdravstvenoj zaštiti, nedostatak jezičke podrške i kulturnih prevodilaca dodatno otežavaju njihovu integraciju i pristup osnovnim pravima. Osim formalnih prepreka, kulturne i jezičke barijere igraju ključnu ulogu u marginalizaciji ovih grupa. Mnogi humanitarni stranci dolaze iz kulturno i jezički različitih okruženja, što otežava komunikaciju sa institucijama i lokalnim zajednicama. Nedostatak podrške u učenju srpskog jezika dodatno otežava njihov pristup obrazovnim ustanovama i radnom tržištu, što često rezultira ekonomskom nesigurnošću i zavisnošću od humanitarne pomoći. Analiza trenutnog stanja pokazuje da su humanitarni stranci u Srbiji suočeni s ozbiljnim pravnim i socijalnim izazovima koji otežavaju njihovu dugoročnu integraciju. Nedovoljna institucionalna podrška i fragmentirani pristupi rešavanju njihovih problema rezultiraju slabom koordinacijom među ključnim akterima.

Srbija je u proteklim godinama svedočila značajnim promenama u migracionim tokovima, što je uticalo na povećanje broja humanitarnih stranaca koji traže utočište. Uloga države je bila ključna u regulisanju njihovog statusa, ali i dalje postoje ozbiljni nedostaci u pružanju podrške. Prema podacima, mnogi humanitarni stranci se suočavaju sa pravnim prazninama, što dovodi do njihove ranjivosti i isključenosti. Mnogi su primorani da se oslone na podršku nevladinih organizacija i lokalnih zajednica koje često nemaju dovoljno resursa za dugoročnu pomoć.

Primarni cilj ovog istraživanja je kreiranje sveobuhvatne slike trenutne situacije humanitarnih stranaca, identifikovanje ključnih izazova i predlaganje konkretnih rešenja i preporuka. Ovaj projekat takođe ima za cilj da podstakne dijalog između lokalnih vlasti, međunarodnih organizacija i civilnog društva, kako bi se unapredila koordinacija i efektivnost u pružanju podrške humanitarnim strancima. Dugoročno, projekat ima za cilj da doprinese boljoj integraciji humanitarnih stranaca kroz unapređenje zakonskih okvira i povećanje kapaciteta lokalnih institucija. Preporuke koje će proizaći iz istraživanja treba da posluže kao osnov za razvoj novih politika i programa podrške koji će omogućiti da humanitarni stranci u Srbiji žive dostojanstveno, ostvarujući svoja prava na ravnopravnoj osnovi sa drugim građanima.

Namera je da se stvore uslovi za održivu integraciju ovih osoba kroz zapošljavanje, edukaciju i društvenu inkluziju, čime bi se značajno poboljšao njihov kvalitet života i smanjio rizik od marginalizacije. Integracija humanitarnih stranaca predstavlja ne samo humanitarnu obavezu, već i potencijal za obogaćivanje i diversifikaciju lokalnih zajednica u Srbiji.

METODOLOGIJA

Namera dokumenta jeste da, koristeći iskustva i prikupljene podatke od nadležnih institucija i organizacija, ponudi predlog mera za reformske procese koje je neophodno preduzeti, kao i predlog mera koje mogu doprineti prevazilaženju trenutnih izazova.

Metodologija ovog istraživanja zasnovana je na integrisanom pristupu koji kombinuje kvalitativne i kvantitativne metode, s ciljem da se obezbedi sveobuhvatno razumevanje stanja i potreba ugroženih stranaca u Novom Pazaru. Osmišljena sa namerom da produbi uvid u svakodnevne izazove sa kojima se suočavaju stranci, metodologija uključuje prikupljanje podataka putem različitih izvora i metoda, što omogućava višeslojnu analizu problema i identifikaciju potencijalnih rešenja.

Kvalitativni pristup istraživanju omogućio je detaljno razumevanje iskustava i percepcija samih stranaca, ali i institucija i organizacija koje sa njima rade. Kroz direktne intervju i posmatranje na terenu, prikupljeni su podaci koji osvetljavaju lične priče stranaca, njihove potrebe i prepreke sa kojima se suočavaju pri pokušaju integracije u lokalnu zajednicu. Poseban akcenat stavljen je na analizu pristupa osnovnim uslugama, kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalne usluge i zapošljavanje, čime su identifikovane glavne tačke gde je potrebna dodatna podrška ili intervencija.

Kvantitativni deo istraživanja je dopunio kvalitativne nalaze pružanjem statističkih podataka koji ilustriraju obim i rasprostranjenost problema. Korišćeni su sekundarni podaci iz izveštaja relevantnih institucija i organizacija, kao i postojeći statistički podaci o broju stranaca u Novom Pazaru, njihovim demografskim karakteristikama i vrstama boravka. Ova analiza omogućila je kvantifikaciju izazova i procenu trenutnog kapaciteta sistema podrške.

Fokus istraživanja bio je na mapiranju trenutnog stanja, što je obuhvatalo procenu dostupnih usluga i analizu institucionalnih kapaciteta lokalnih aktera koji pružaju podršku strancima. Identifikovani su ključni izazovi sa kojima se suočavaju stranci, uključujući jezičke barijere, nedostatak informacija o pravima i dostupnim uslugama, i ograničen pristup zdravstvenim i socijalnim servisima. Pored toga, istraživanje se bavilo i identifikacijom kulturnih i socijalnih prepreka koje utiču na integraciju stranaca, kao što su diskriminacija, nedostatak prilika za društveno povezivanje sa lokalnim stanovništvom i osećaj izolovanosti.

Metodologija je takođe uključivala analizu postojećih lokalnih i nacionalnih politika, zakona i strategija koje se odnose na migrante i izbeglice. Ovaj deo istraživanja omogućio je identifikaciju zakonskih praznina i neusaglašenosti između propisa i njihove primene na terenu, čime su istaknute mogućnosti za poboljšanje pravnog okvira i institucionalnih praksi. Pristup je bio interdisciplinarni, povezujući pravne, socijalne i kulturne aspekte kako bi se stvorila jasnija slika o ukupnom položaju stranaca u Srbiji.

Sve ove komponente metodologije su pažljivo povezane kako bi se osigurala pouzdanost i relevantnost prikupljenih podataka. Kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih pristupa omogućila je da se dobiju i numerički pokazatelji stanja i detaljni narativi koji ilustruju ljudsku stranu problema. Na taj način, istraživanje pruža celovitu sliku o potrebama stranaca, izazovima sa kojima se suočavaju i mogućnostima za njihovu bolju integraciju u društvo, sa ciljem da doprinese razvoju konkretnih preporuka za unapređenje podrške ovoj ranjivoj grupi.

PRIKUPLJANJE PODATAKA

Desk research je predstavljao ključnu prvu fazu u procesu prikupljanja podataka, u kojoj su temeljno analizirani različiti dostupni izvori informacija, uključujući izveštaje, studije, zakonske okvire, statističke podatke, kao i postojeće publikacije koje se bave migracijama i integracijom stranaca. Ova faza je od suštinskog značaja jer pruža osnovu za razumevanje šireg konteksta i trenutnog stanja, identifikujući glavne probleme i izazove sa kojima se susreću stranci u Srbiji, posebno u Novom Pazaru. Tokom desk research-a, istraživački tim je pregledao širok spektar dokumenata, uključujući nacionalne i međunarodne izvore. Nacionalni izvori obuhvatali su zakonske akte i propise koji regulišu status stranaca, izveštaje državnih institucija, statističke podatke o broju stranaca u zemlji, kao i strategije i planove koje vlada sprovodi u oblasti migracija i integracije. Ovi dokumenti su omogućili identifikaciju ključnih pravnih okvira i institucionalnih mehanizama koji oblikuju svakodnevni život stranaca, kao i analizu koliko su postojeće politike i mere podrške adekvatne i prilagođene potrebama ove ranjive grupe.

Na međunarodnom nivou, istraživači su se oslanjali na izveštaje međunarodnih organizacija kao što su UNHCR, IOM, i druge agencije koje se bave pitanjima migracija i ljudskih prava. Ovi izvori su pružili uvid u globalne standarde i najbolje prakse u pogledu podrške strancima, omogućujući poređenje sa lokalnim pristupima i identifikaciju potencijalnih unapređenja u postojećem sistemu. Pregledani su i relevantni izveštaji nevladinih organizacija koje aktivno rade na terenu, pružajući direktnu podršku migrantima i izbeglicama. Ovi izvori su bili posebno važni jer su omogućili da se prikupe podaci o iskustvima stranaca na mikro nivou, uključujući njihove izazove, potrebe, ali i pozitivne primere integracije i podrške. Analizirani su i naučni radovi i istraživanja koja su se bavila migracijama, prisilnim migracijama, kao i integracijom stranaca u lokalne zajednice. Ova istraživanja su omogućila dublje razumevanje specifičnih faktora koji utiču na uspešnu ili neuspešnu integraciju, uključujući kulturne, ekonomske i socijalne barijere. Kroz analizu ovih radova, istraživački tim je mogao da prepozna ključne trendove i izazove, kao i da identifikuje praznine u postojećim politikama i praksama.

Desk research je takođe obuhvatao analizu zakonskih okvira koji uređuju pitanja boravka i rada stranaca, pristupa zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i drugim osnovnim uslugama. Analizom ovih zakonskih propisa, istraživači su mogli da utvrde u kojoj meri se postojeći zakoni primenjuju na terenu i koliko su efikasni u pružanju zaštite i podrške strancima. Takođe su analizirani i sekundarni izvori poput novinskih članaka, medijskih izveštaja i društvenih mreža, kako bi se identifikovale javne percepcije i stavovi prema strancima, što je dodatno osvetlilo kontekst u kojem se sprovodi istraživanje.

Terensko istraživanje je sprovedeno u Novom Pazaru i predstavljalo je ključnu komponentu metodologije, omogućavajući prikupljanje podataka iz prve ruke kroz direktnu interakciju sa strancima, kao i sa lokalnim akterima i institucijama koje pružaju podršku ovim grupama. Terenski rad je obuhvatao niz aktivnosti, uključujući dubinske intervjue i posmatranje na terenu, što je istraživačkom timu omogućilo da detaljno razume svakodnevne izazove sa kojima se suočavaju stranci i da identifikuje ključne prepreke u njihovom integrisanju u lokalnu zajednicu.

Tokom terenskog istraživanja, uspostavljen je kontakt sa brojnim lokalnim akterima, uključujući nevladine organizacije koje rade na pitanjima migracija, škole koje primaju decu stranaca, zdravstvene ustanove koje pružaju osnovnu medicinsku pomoć, kao i predstavnike lokalne samouprave i drugih relevantnih institucija. Kroz ove interakcije, istraživači su prikupili dragocene informacije o tome kako funkcionišu postojeći sistemi podrške i koje su specifične poteškoće sa kojima se ovi stranci suočavaju. Takođe, ova istraživanja su otkrila i određene praznine u pružanju usluga, kao što su nedostatak jezičke podrške i nepostojanje specijalizovanih programa za psihosocijalnu podršku.

Intervjui su korišćeni kao primarni metod kvalitativnog prikupljanja podataka, pružajući priliku istraživačkom timu da direktno komunicira sa strancima i stekne uvid u njihove lične priče, iskustva i svakodnevne potrebe. Tokom istraživanja obavljeno je 11 intervju sa strancima različitih profila, uključujući mlade ljude, roditelje, i pojedince koji su sami došli u Srbiju. Intervjui su omogućili istraživačima da detaljno mapiraju specifične izazove, poput problema sa pristupom zdravstvenim uslugama, nedostatka informacija o pravima, i ograničenja u obrazovanju.

Intervjuisani su predstavnici lokalnih institucija, kao što su centri za socijalni rad, lokalne uprave, škole, zdravstvene ustanove, kao i nevladine organizacije koje se direktno bave pružanjem podrške strancima. Predstavnici lokalnih institucija su pružili informacije o tome kako funkcionišu postojeći mehanizmi podrške, kao i o glavnim izazovima sa kojima se susreću u pružanju usluga strancima. Nevladine organizacije su podelile svoja iskustva iz prve ruke o radu sa strancima, ističući nedostatke u postojećim uslugama i ukazujući na mogućnosti za poboljšanje.

Kroz ove intervjuje, istraživački tim je uspeo da identifikuje konkretne oblasti u kojima postoje institucionalne praznine i gde bi unapređenja mogla doneti značajne promene. Ovi uvidi su bili ključni za oblikovanje preporuka istraživanja, s fokusom na povećanje institucionalnih kapaciteta, bolju koordinaciju među akterima i razvijanje specijalizovanih programa podrške koji su prilagođeni potrebama stranaca u ovoj sredini. Na ovaj način, intervjui sa lokalnim akterima nisu samo doprineli analizi trenutnog stanja, već su postavili temelje za kreiranje održivih rešenja koja bi mogla poboljšati svakodnevni život stranaca i njihovu integraciju u lokalnu zajednicu.

Intervjui sa strancima bili su ključni deo terenskog istraživanja jer su omogućili istraživačkom timu da iz prve ruke čuje iskustva stranaca, njihove potrebe i izazove sa kojima se suočavaju u svakodnevnom životu. Intervjui su sprovedeni u neformalnim i sigurnim okruženjima, kako bi se učesnici osećali što ugodnije prilikom deljenja svojih priča. Fokus je bio na razumevanju njihovih iskustava u vezi sa pristupom uslugama, problemima u komunikaciji sa lokalnim institucijama, izazovima u obrazovanju i zapošljavanju, kao i na identifikaciji dodatnih potreba za podrškom. Prikupljeni podaci pružili su dubinske uvide u to kako prisilne migracije utiču na svakodnevni život ovih osoba i šta bi moglo doprineti poboljšanju njihove situacije.

Posebna pažnja je posvećena etičkim standardima istraživanja, imajući u vidu osetljivost ciljne grupe. Pre svakog intervjuja, učesnicima su objašnjeni ciljevi istraživanja, način na koji će se koristiti podaci, kao i njihova prava, uključujući pravo na anonimnost i povlačenje iz istraživanja u bilo kom trenutku. Ovaj etički pristup osigurao je poverenje učesnika i omogućio otvorenije razgovore, što je rezultiralo prikupljanjem iskrenih i autentičnih uvida.

Posmatranje na terenu dodatno je obogatilo istraživanje jer je omogućilo istraživačkom timu da direktno posmatra interakcije između stranaca i lokalnih institucija, kao i njihov svakodnevni život u zajednici. Kroz posmatranje, istraživači su mogli da identifikuju ne samo očigledne izazove, poput jezičkih barijera, već i suptilnije probleme, kao što su diskriminacija i neadekvatna prilagođenost usluga specifičnim potrebama stranaca. Ova metoda je doprinela boljem razumevanju kako stranci doživljavaju lokalnu zajednicu i kakvi su njihovi odnosi sa okruženjem.

Ovaj integrisani pristup prikupljanju podataka omogućio je istraživačkom timu da dođe do detaljnih i kontekstualizovanih informacija, koje su zatim korišćene za dalju analizu i izradu preporuka za unapređenje položaja stranaca u Novom Pazaru. Prikupljeni podaci predstavljaju temelj za identifikaciju ključnih problema i potencijalnih rešenja koja bi mogla poboljšati životne uslove i integraciju stranaca u lokalnu zajednicu.

ANALIZA PRIKUPLJENIH PODATAKA

Analiza prikupljenih podataka predstavlja ključni segment istraživanja, jer omogućava sveobuhvatno sagledavanje potreba, izazova i potencijala za integraciju ugroženih stranaca u Novom Pazaru. Pristup analizi bio je detaljno planiran i sproveden u više faza, koristeći kvalitativne i kvantitativne metode koje su osigurale sveobuhvatan pregled trenutnog stanja i omogućile formulisanje konkretnih preporuka za unapređenje. Metodologija analize uključivala je kombinaciju tehnika kvalitativne analize sadržaja, statističke obrade podataka i tematskog mapiranja ključnih nalaza, što je omogućilo identifikaciju obrazaca u iskustvima stranaca i pristupu lokalnih institucija prema ovoj grupi.

Kvalitativna analiza sadržaja je bila primarna metoda za interpretaciju podataka prikupljenih putem intervjua i posmatranja na terenu. Svi intervjui su transkribovani i pažljivo kodirani koristeći tematski pristup, što je omogućilo istraživačkom timu da identifikuje dominantne teme, obrasce i ključne izazove s kojima se stranci suočavaju. Ova metoda je bila neophodna za razumevanje individualnih i grupnih iskustava, kao i za otkrivanje suptilnih nijansi u njihovim potrebama koje ne bi mogle biti zapažene kroz kvantitativne podatke. Analiza sadržaja je omogućila da se istaknu ključne prepreke, poput nedostatka jezičke podrške, problema u pristupu zdravstvenim uslugama i obrazovanju, te osećaja izolovanosti i diskriminacije.

Jedan od ključnih nalaza kvalitativne analize je prepoznavanje specifičnih problema sa kojima se stranci susreću prilikom interakcije sa lokalnim institucijama. Podaci su pokazali da postoji izražen problem neadekvatne komunikacije zbog jezičkih barijera i nedostatka specijalizovanog osoblja koje bi moglo pružiti jezičku i kulturološku podršku. Uočeno je da su stranci često neinformisani o svojim pravima i dostupnim resursima, što dodatno komplikuje njihov položaj i otežava pristup neophodnim uslugama. Analiza je takođe otkrila prisustvo diskriminatornih praksi i stavova unutar pojedinih institucija, što doprinosi osećaju isključenosti i nesigurnosti među strancima.

Kvantitativna analiza je korišćena za obradu podataka prikupljenih iz statističkih izveštaja, sekundarnih izvora i postojećih baza podataka. Kroz ovu analizu, istraživački tim je mogao da kvantifikuje izazove i identifikuje obim problema, kao što su broj stranaca koji su uspešno integrisani u obrazovni sistem, pristup zdravstvenoj zaštiti, i stope zaposlenosti među strancima u Novom Pazaru. Kvantitativni podaci su omogućili stvaranje jasne slike o strukturi stranaca, njihovom demografskom profilu, kao i utvrđivanje ključnih indikatora koji su relevantni za procenu uspešnosti trenutnih mera podrške.

Pored standardne statističke obrade, korišćene su i metode analize trendova kako bi se utvrdile promene u potrebama i izazovima stranaca tokom vremena. Na primer, analizirani su podaci o broju stranaca u lokalnim školama, dostupnosti zdravstvenih resursa i promenama u pristupu zapošljavanju. Ova analiza omogućila je identifikaciju sezonskih i strukturnih faktora koji utiču na integraciju stranaca, kao i prepoznavanje trenutaka kada je podrška najpotrebnija.

Tematsko mapiranje je korišćeno kao tehnika za vizualizaciju ključnih nalaza i njihovo povezivanje sa specifičnim oblastima podrške, kao što su zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita i zapošljavanje. Ovaj pristup omogućio je identifikaciju tačaka preklapanja između potreba stranaca i postojećih usluga, ali i otkrivanje praznina koje se moraju popuniti kako bi se poboljšao njihov položaj. Na primer, tematsko mapiranje je pokazalo da postoji izrazit jaz između potreba za jezičkom podrškom i dostupnosti takvih usluga u zdravstvenim ustanovama, što predstavlja značajnu prepreku za adekvatnu medicinsku negu.

Analiza prikupljenih podataka bila je ključna za formulaciju konkretnih preporuka koje se temelje na stvarnim potrebama stranaca i kapacitetima lokalnih institucija. Ovaj analitički pristup omogućio je identifikaciju ključnih oblasti gde su potrebna ulaganja i poboljšanja, kao i razvoj strateških smernica koje

bi mogle doprineti boljoj integraciji stranaca i njihovom uključivanju u društveni i ekonomski život zajednice. Na osnovu nalaza, predložene su konkretne akcije, kao što su uvođenje dodatnih jezičkih kurseva, obuka za institucije u radu sa strancima, i povećanje dostupnosti zdravstvenih usluga prilagođenih specifičnim potrebama stranaca.

Sveobuhvatna analiza prikupljenih podataka osigurala je da se istraživanje ne zaustavi na identifikaciji problema, već da ponudi i praktična rešenja koja mogu značajno unaprediti položaj stranaca u Novom Pazaru.

NORMATIVNI OKVIRI

Normativni akti koji se odnose na ljudska prava i dostojanstvo svih osoba pružaju temelj za zaštitu migranata i izbeglica na globalnom nivou. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima¹, usvojena od strane Ujedinjenih nacija 1948. godine, postavlja osnovu za uživanje ljudskih prava bez diskriminacije, garantujući prava svim ljudima bez obzira na pol, boju kože, veroispovest, jezik, političku pripadnost, nacionalno ili socijalno poreklo, ili bilo koji drugi status stečen rođenjem. Ovaj okvir predstavlja univerzalni standard zaštite ljudskih prava, a države su dužne da obezbede prava svih lica koja se nalaze na njihovoj teritoriji, uključujući i migrante i izbeglice.

Na evropskom nivou, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, usvojena 1950. godine od strane Saveta Evrope, dodatno standardizuje prava i slobode pojedinaca, pružajući zaštitu svim osobama, uključujući i migrante. Evropske države su obavezne da zaštite prava svakog pojedinca na svojoj teritoriji bez obzira na njegov pravni status, što uključuje i migrante koji traže bolji život ili beže od progona. Države članice imaju obavezu da ne diskriminišu lica zbog rase, pola, jezika, vere ili drugog statusa, kao i da osiguraju pristup osnovnim pravima kao što su pravo na život, slobodu i bezbednost.

Prava migranata i izbeglica dodatno su regulisana specijalizovanim međunarodnim pravnim instrumentima, kao što je Konvencija UN o statusu izbeglica iz 1951. godine, poznata kao Ženevska konvencija. Ovaj dokument je ključan za zaštitu izbeglica, garantujući im specijalna prava kao što su zabrana proterivanja, pravo na azil, i zaštita od diskriminacije. Konvencija je usmerena na zaštitu prava izbeglica u odnosu na zemlju u kojoj traže zaštitu, i primenjuje se bez obzira na rasu, veru ili državu porekla.

Migraciona politika na nivou Evropske unije dodatno je uređena Lisabonskim sporazumom, Poveljom o osnovnim pravima EU i Evropskom socijalnom poveljom. Ovi dokumenti zajedno definišu prava migranata unutar Evropske unije, obavezujući države članice da osiguraju pristup socijalnoj zaštiti, obrazovanju, pravičnim radnim uslovima i drugim osnovnim pravima. Evropski zakoni promovišu human pristup prema migrantima i zahtevaju od država da postupe sa dužnom pažnjom kako bi zaštitile ljudsko dostojanstvo svakog pojedinca.

Iako izbeglice imaju specifična prava zagarantovana Konvencijom iz 1951². godine, migranti koji nisu prisiljeni na migraciju uživaju opštu zaštitu ljudskih prava³. Međunarodni pravni okviri obavezuju države da osiguraju osnovna prava svim licima, bez obzira na njihov migracioni status. Ova prava obuhvataju pravo na život, slobodu, bezbednost, pravo na slobodu od diskriminacije i eksploatacije, pravo na socijalnu i ekonomsku zaštitu, te pristup osnovnim uslugama kao što su zdravstvo, obrazovanje i socijalna zaštita.

¹ Universal Declaration of Human Rights, adopted by General Assembly Resolution 217 A(III) of 10 December 1948, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html>.

² Tekst Konvencije može se pročitati na:

https://www.unhcr.org/hr/wpcontent/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf

³ Dostupno na:

https://refugeemigrants.un.org/sites/default/files/180713_agreed_outcome_global_compact_for_migration.pdf

DOMAĆI PROPISI I STRATEŠKA DOKUMENTA

Srbija se nalazi na važnom migracionom koridoru u regionu, što zahteva jasan i usklađen pravni okvir koji obuhvata sve aspekte migracija, od zakonitih migracionih tokova do zaštite ljudskih prava migranata i izbeglica. Pravni poredak Republike Srbije u velikoj meri je oblikovan međunarodnim normama i standardima, što se odražava kroz odredbe Ustava i brojnih zakona i podzakonskih akata koji regulišu ovu oblast. Ustav Republike Srbije propisuje da su opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo domaćeg pravnog poretka i da se neposredno primenjuju.⁴ Osim toga, migranti i izbeglice uživaju zaštitu kroz niz odredbi Ustava koje se odnose na ljudska prava i osnovne slobode, kao što su pravo na život, zabrana diskriminacije, i pravo na pravično suđenje.

Pravni okvir Srbije dopunjuju specifični zakoni i podzakonski akti koji su u poslednjoj deceniji doneti radi upravljanja migracijama i borbe protiv nezakonitih migracija. Među ključnim zakonima su Zakon o zaštiti državne granice⁵, Zakon o azilu⁶, Zakon o strancima⁷, Zakon o upravljanju migracijama⁸, i Zakon o zapošljavanju stranaca⁹, uz odgovarajuće podzakonske akte¹⁰. Ovi zakoni definišu uslove i procedure za ulazak, boravak, i zapošljavanje stranaca, kao i za postupanje prema izbeglicama i tražiocima azila. Izmene Zakona o strancima i Zakona o zapošljavanju stranaca iz 2023. godine su donete u cilju poboljšanja statusa stranaca, posebno onih sa humanitarnim boravkom. Sada im je omogućeno slobodno zapošljavanje bez potrebe za posebnom radnom dozvolom, što predstavlja značajan napredak u pogledu pristupa tržištu rada. Ovo se odnosi i na strance koji borave u Srbiji po osnovu spajanja porodice, volontiranja, ili studiranja,

⁴ Ustav Republike Srbije, "Službeni glasnik", br. 83/2006 33

⁵ Zakon o zaštiti državne granice, "Službeni glasnik", br.97/2008 i 20/2015 - dr. zakon 34

⁶ Zakon o azilu, "Službeni glasnik", br. 109/2007 35

⁷ Zakon o strancima, (*Sl. glasnik RS*, br. 24/2018, 31/2019 i 62/2023)

⁸ Zakon o upravljanju migracijama, "Službeni glasnik RS", br. 107/2012 37

⁹ Zakon o zapošljavanju stranaca, "Službeni glasnik RS", br. 128/2014, 113/2017, 50/2018, 31/2019 i 62/2023)

¹⁰ Podzakonska akta koja bliže regulišu položaj stranaca: Uredba o bližim uslovima za odbijanje ulaska stranca u Republiku Srbiju, "Službeni glasnik RS", br. 75/2009, Pravilnik o ispunjenosti uslova za odobravanje privremenog boravka stranca radi spajanja porodice, "Službeni glasnik RS", br. 59/2009, Pravilnik o izgledu, sadržini i načinu unošenja odobrenja privremenog boravka u stranu putnu ispravu, "Službeni glasnik RS", br. 59/2009, Uputstvo o proceduri odobrenja privremenog boravka stranim državljanima žrtvama trgovine ljudima 03/1, broj: 26-1658/2004. itd; dalje, podzakonska akta koja prate Zakon o azilu: Pravilnik o kućnom redu u Centru za azil, "Službeni glasnik RS", br. 31/2008, Pravilnik o uslovima smeštaja i obezbeđivanja osnovnih životnih uslova u Centru za azil, "Službeni glasnik RS", br. 31/2008, Pravilnik o načinu vođenja i sadržini evidencija o licima smeštenim u Centru za azil, "Službeni glasnik RS", br. 31/2008, Pravilnik o socijalnoj pomoći za lica koja traže, odnosno kojima je odobren azil, "Službeni glasnik RS", br. 44/2008 i 78/2011, Pravilnik o sadržini i izgledu obrazaca zahteva za azil i isprava koji se mogu izdavati tražiocima azila i licima kojima je odobren azil ili privremena zaštita, "Službeni glasnik RS" br. 53/200, Pravilnik o zdravstvenim pregledima lica koja traže azil prilikom prijema u Cenar za azil, "Službeni glasnik RS", br. 93/2008, itd.

čime je olakšana njihova integracija u društvo i ekonomski sistem Srbije. Ovi akti obuhvataju sve aspekte migracija i pružaju osnovu za zaštitu prava migranata i izbeglica na teritoriji Srbije.

Dodatno, Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica predstavlja ključni strateški dokument koji usmerava državne napore ka integraciji i podršci izbeglicama i interno raseljenim licima, ali je istekla 2020. godine. Ovaj dokument postavljao je smernice za unapređenje pristupa socijalnim i ekonomskim pravima izbeglica, uključujući pravo na adekvatan smeštaj, obrazovanje, i zapošljavanje. Trenutno je potrebno razmotriti usvajanje novih dokumenata ili mera koji će nastaviti da pružaju podršku ovoj populaciji.

Zakon o azilu i privremenoj zaštiti i Zakon o strancima, usvojeni 2018. godine, redefinisali su uslove za dobijanje azila, integraciju i prava stranaca u Srbiji. Međutim, prošle godine (2023) došlo je do izmena oba zakona, što je dovelo do značajnih unapređenja, posebno u pogledu pristupa tržištu rada za strance sa humanitarnim boravkom. Ove izmene omogućavaju im potpuno slobodan pristup tržištu rada, bez potrebe za izdavanjem posebne dozvole za rad(). Ovo je naročito važno jer se Srbija često smatra tranzitnom zemljom, a ne destinacijskom, i ove promene olakšavaju integraciju stranaca.

Posebno su relevantni zakoni koji se bave antidiskriminacijom, kao što je Zakon o zabrani diskriminacije¹¹, koji pruža dodatnu zaštitu migrantima i izbeglicama, garantujući im jednak tretman u ostvarivanju prava. Ovaj zakon se primenjuje na sve oblike diskriminacije, bilo da je u pitanju pristup uslugama, obrazovanju ili zapošljavanju, čime se dodatno osigurava da migranti i izbeglice imaju pravo na zaštitu od nepravilnog tretmana. Važno je napomenuti da je Zakon o zabrani diskriminacije revidiran 2021. godine.

Prava migranata u oblasti socijalne zaštite i zdravstva dodatno su regulisana Zakonom o socijalnoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenoj zaštiti. Ovi zakoni pružaju osnovu za pristup migranata socijalnim uslugama i zdravstvenoj nezi, uključujući pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu pod uslovima koji važe za građane Srbije. Ovi zakoni predviđaju da strani državljani, lica bez državljanstva, i lica kojima je priznat status izbeglice ili odobren azil imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, socijalnu podršku, i adekvatne uslove života, u skladu sa zakonom i međunarodnim ugovorima.

Za ovo istraživanje posebno ističimo Zakon o strancima usvojen je 22. marta 2018. a primenjuje se od 3. oktobra 2018. Uz brojne novine koje su usvojene sa ciljem usklađivanja pravnog sistema sa pravnim tekovinama Evropske unije, uveden je i novi humanitarni osnov za sticanje privremenog boravka. Ovaj zakon sada, nakon izmena u 2023. godini, omogućava strancima bolje uslove. Zakon o strancima u članu 43 definiše opšte uslove za izdavanje odobrenja za sticanje privremenog boravka. Ovo uključuje posedovanje važećeg pasoša, dokaze o sredstvima za izdržavanje i zdravstvenom osiguranju. Najčešći osnovi za odobravanje privremenog boravka su po osnovu zapošljavanja, školovanja i spajanja porodice. Članom 61. Zakona o strancima definisan je privremeni boravak iz humanitarnih razloga koji se može odobriti i kada stranac ne ispunjava opšte uslove ali za koga postoje druge okolnosti koje nalažu posebno razmatranje. Osim uslova predviđenih članom 43, nije obavezno da budu ispunjeni ni uslovi iz člana 41. stav 2. odnosno zakonit ulazak u Republiku Srbiju i podnošenje zahteva u roku trajanja zakonitog boravka.

Kao posebne okolnosti zakon izdvaja porodične, kulturne ili društvene veze sa Republikom Srbijom, odnosno stepen integracije stranca u društveni život Republike Srbije u prethodnom periodu, posebno u

¹¹ Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik RS“, br. 22/2009 i 52/2021

pogledu njegovog školovanja, radnih aktivnosti ili poznavanja jezika; odlaganje prinudnog udaljenja stranca u vremenskom trajanju od godinu dana ili više; žrtve teških krivičnih dela kao i lica koja su bila umešana u akciju za omogućavanje iregularne migracije i koji saraduje sa policijom i pravosudnim organima, a njegovo prisustvo je neophodno u krivičnom postupku ili učestvuje u istrazi kao svedok ili oštećeni; napuštenu decu i druge ozbiljne i opravdane lične razloge humanitarne prirode, postojanje interesa Republike Srbije ili međunarodno preuzetih obaveza. Privremeni boravak iz humanitarnih razloga se odobrava u vremenskom trajanju od najmanje šest meseci, a najduže do godinu dana i može se produžiti, ukoliko okolnosti na osnovu kojih je privremeni boravak odobren i dalje postoje.

Srbija, kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, mora da nastavi sa usklađivanjem svog pravnog okvira sa evropskim standardima i najboljim praksama u oblasti migracija i zaštite ljudskih prava. Proces evropske integracije pruža priliku za dalje unapređenje domaćeg zakonodavstva, ali je važno da se pri tome uvažavaju specifičnosti srpskog pravnog sistema, administrativni kapaciteti, i ekonomski i socijalni kontekst zemlje. Ključno je da usvojeni zakoni budu međusobno usklađeni kako bi se izbegli pravni vakuumi i osigurala dosledna zaštita prava svih migranata i izbeglica na teritoriji Srbije.

STRATEŠKA DOKUMENTA REPUBLIKE SRBIJE O MIGRACIJAMA

- Srbija je donela nekoliko ključnih strateških dokumenata koji se bave upravljanjem migracijama i pružanjem podrške izbeglicama, migrantima, i povratnicima. Ova dokumenta postavljaju okvire za institucionalni odgovor na različite vrste migracija, usklađujući nacionalne politike sa međunarodnim standardima.
- Strategija za upravljanje migracijama (2009). Ovaj dokument postavlja temelje za sveobuhvatno upravljanje migracionim procesima u Srbiji, uključujući regulisanje zakonitih migracija, sprečavanje ilegalnih migracija i integraciju migranata. Strategija se fokusira na usklađivanje domaćih zakona sa međunarodnim obavezama Srbije, kao i na jačanje kapaciteta institucija koje se bave pitanjima migracija i azila.
- Strategija suprotstavljanja iregularnim migracijama (2018-2020). Strategija je doneta kako bi se uspostavio efikasan sistem za borbu protiv nezakonitih migracija i regulisanje statusa stranaca koji ilegalno borave u Srbiji. Fokusira se na jačanje kontrole granica, saradnju sa međunarodnim organizacijama, i razvoj kapaciteta za prihvatanje i integraciju migranata koji dolaze u Srbiju na nezakonit način.¹²
- Strategija o ekonomskim migracijama (2021-2027). Ovo je prvi put da Srbija specifično uređuje oblast ekonomskih migracija kroz strateški dokument. Ova strategija ima za cilj da uspori odlazak radno sposobnog stanovništva, podstakne povratne i cirkularne migracije, i privuče strane stručnjake u Srbiju. Strategija uključuje mere za unapređenje životnih i radnih uslova u zemlji, jačanje veza sa dijasporom, i podršku povratku stručnjaka koji su napustili zemlju. Dokument se

¹² <https://kirs.gov.rs/lat/dokumenti-i-publikacije/strategije>

fokusira na poboljšanje obrazovnog sistema, usklađivanje sa potrebama tržišta rada i jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje migracijama¹³.

- Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica (2015-2020) Ovaj dokument pruža smernice za integraciju izbeglica i interno raseljenih lica u društvo, fokusirajući se na pristup socijalnim pravima, zapošljavanju, i adekvatnom smeštaju. Strategija je ključna za koordinaciju državnih i nevladinih aktera u pružanju podrške najugroženijim grupama.

POZADINA UGROŽENIH STRANECI U NOVOM PAZARU

PALESTINA. Ugroženi stranci u Novom Pazaru, koji su ostvarili pravo na boravak iz humanitarnih razloga, uglavnom dolaze iz Palestine, tačnije iz Gaze, jednog od najteže pogođenih područja izraelsko-palestinskog sukoba. Gazu karakterišu teški uslovi života usled decenija sukoba, političke nestabilnosti, teške blokade i sistematskog nasilja nad civilnim stanovništvom. Ovi ljudi su prisiljeni da napuste svoje domove zbog konstantnih bombardovanja, razaranja infrastrukture, ograničenog pristupa osnovnim uslugama poput zdravstvene zaštite, vode i električne energije, kao i zbog straha od svakodnevnih oružanih napada i smrti.

Palestinci koji su stigli u Novi Pazar često nose sa sobom traumatična iskustva života u opkoljenoj Gazi, gde su nasilje, mučenja i ubijanja civila od strane izraelske vojske svakodnevna pojava. Mnogi od njih su izgubili članove porodice ili su bili svedoci strašnih zločina i potpuno uništenih životnih sredina. Njihov dolazak u Novi Pazar ne predstavlja samo fizičko preseljenje, već i pokušaj da pronađu sigurnost, stabilnost i priliku za novi početak daleko od ratnih strahota koje su pretrpeli. Ovi stranci, iako fizički udaljeni od konflikta, i dalje se suočavaju s brojnim izazovima, uključujući psihološku traumu, jezičke barijere i težak proces prilagođavanja novoj sredini. Njihova integracija u lokalnu zajednicu Novog Pazara predstavlja složen i kontinuiran proces, zahtevan kako za strance tako i za lokalne institucije koje nastoje da pruže podršku i razumevanje.

Pre 7. oktobra 2023. godine, situacija na palestinskim teritorijama, posebno u Gazi i na Zapadnoj obali, bila je izuzetno teška zbog izraelske politike naseljavanja, blokade Gaze, i kontinuiranih sukoba. Izraelske vlasti su omogućile naseljavanje Jevreja na okupiranoj palestinskoj teritoriji, što je dovelo do eksproprijacije palestinskog zemljišta i eskalacije nasilja. Palestinski civili su često bili meta napada doseljenika, a Izrael je retko procesuirao počinioc. Blokada Gaze dodatno je izolovala stanovništvo, ograničavajući pristup osnovnim uslugama, kao što su zdravstvena zaštita, voda i električna energija. Od oktobra 2023. godine, situacija u Gazi se drastično pogoršala nakon velikog eskaliranja nasilja. Izraelske vojne operacije u Gazi i intenzivni sukobi doveli su do ogromnog broja civilnih žrtava, s procenama od preko 41,000 poginulih, među kojima je veliki broj dece. Desetine hiljada stanovnika ostalo je bez krova nad glavom usled masovnog uništavanja stambenih objekata, sa više od 60% stambenog fonda uništeno ili ozbiljno oštećeno. Stanovnici Gaze suočavaju se sa ozbiljnim nestašicama hrane, vode, medicinskog materijala i osnovnih potrepština, dok je humanitarna pomoć ograničena zbog izraelske blokade. Izrael je nastavio sa vojnim operacijama i odbio više međunarodnih poziva za prekid vatre. U proteklim mesecima, Međunarodni krivični sud i druge međunarodne organizacije istražuju navode o ratnim zločinima protiv civila u Gazi, uključujući nesrazmernu upotrebu sile i napade na civilne objekte poput škola i bolnica. Međunarodni

¹³ <https://www.minrzs.gov.rs/srb-lat/aktuelnosti/vesti/usvojena-strategija-o-ekonomskim-migracijama-republike-srbije-za-period-2021-2027.-godine>

sudovi ranije su kritikovali izraelske akcije i pozivali na odgovornost za kontinuirana kršenja međunarodnog prava, ali se izraelska vlada oglušila na ove pozive, nastavljajući s politikom koja uzrokuje masovne civilne gubitke.

Sukobi su dodatno pogoršani blokadom humanitarne pomoći, što sprečava dotok neophodnih sredstava za preživljavanje. Stanovnici Gaze su praktično zatvoreni unutar pojasa, gde su uslovi života postali nepodnošljivi usled nestašica i kontinuiranih vojnih napada. Izveštaji međunarodnih organizacija, uključujući UN i Human Rights Watch, ukazuju na kontinuirana kršenja ljudskih prava i upotrebu nasilja protiv civila, što predstavlja ozbiljno kršenje međunarodnog prava i ljudskih prava na teritoriji Gaze¹⁴.

ISTRAŽIVANJE O POLOŽAJU UGROŽENIH STRANACA U NOVOM PAZARU

Kroz istraživanje i rad na terenu u Novom Pazaru, prepoznali smo specifične izazove sa kojima se suočavaju ugroženi stranci, posebno oni koji dolaze iz Palestine. Ova ranjiva grupa često se suočava sa brojnim preprekama u ostvarivanju osnovnih ljudskih prava, kao što su pristup zdravstvenim uslugama, obrazovanju i zapošljavanju. Zdravstvena zaštita je često nepristupačna zbog nedostatka informacija o dostupnim uslugama i jezičkih barijera koje ometaju komunikaciju sa medicinskim osobljem. U obrazovnom sistemu, nedostatak jezičke podrške onemogućava deci stranaca da ravnopravno učestvuju u nastavi, što dodatno otežava njihovo obrazovanje i prilagođavanje novom okruženju.

Pored sistemskih prepreka, identifikovane su i kulturne i jezičke barijere koje strance često izoluju i sprečavaju da se efikasno integrišu u lokalnu zajednicu. Ovi problemi dovode do osećaja usamljenosti i marginalizacije, što dodatno otežava njihovu prilagodbu i pristup društvenim resursima. S obzirom na složenu situaciju u zemljama porekla, gde su mnogi doživeli traume zbog sukoba i političkih nestabilnosti, ove osobe dolaze sa ozbiljnim psihosocijalnim opterećenjima koja im dodatno otežavaju svakodnevni život u novom okruženju.

Tokom istraživanja sprovedi smo intervju sa različitim akterima, uključujući predstavnike lokalnih institucija, organizacija civilnog društva, i samih ugroženih stranaca. Kroz ove razgovore stekli smo uvid u trenutnu podršku koja se pruža, ali i u postojeće praznine u sistemu koje dodatno otežavaju proces integracije. Institucije često nemaju dovoljno kapaciteta ili resursa da pruže specijalizovanu podršku potrebnu ovim grupama, što uključuje nedostatak programa za učenje jezika, kulturnih medijatora i prilagođenih obrazovnih sadržaja.

Intervjui sa samim strancima pokazali su da se svakodnevno suočavaju sa jezičkim barijerama i nedostatkom informacija o svojim pravima i dostupnim uslugama. Mnogi od njih nisu upoznati sa mogućnostima zapošljavanja ili pristupom zdravstvenoj zaštiti, a dodatni problem predstavlja i nepostojanje prilagođenih programa obuke ili podrške za učenje jezika. Zbog toga se često povlače u svoje zatvorene krugove, što dodatno otežava proces integracije.

Ovi izazovi naglašavaju potrebu za ciljanom podrškom i konkretnim merama koje bi mogle poboljšati njihov položaj i omogućiti uspešnu integraciju u zajednicu. Preporuke koje proizilaze iz istraživanja uključuju

¹⁴ <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/israel-and-palestine>

razvoj specijalizovanih programa za podršku strancima, povećanje dostupnosti jezičke i psihosocijalne podrške, te unapređenje koordinacije između lokalnih institucija i organizacija civilnog društva. Takođe, važno je razvijati lokalne inicijative koje promovišu inkluziju, kako bi se smanjio jaz između lokalne zajednice i stranaca.

Ovo istraživanje ima za cilj da direktno odgovori na prepoznate potrebe ove grupe i da pruži preporuke za unapređenje institucionalnog odgovora i društvene podrške ugroženim strancima. Rezultati istraživanja su važan korak ka formiranju efikasnijih politika i programa koji će imati direktan i merljiv uticaj na poboljšanje kvaliteta života ovih osoba u Novom Pazaru. Nadamo se da će ovo istraživanje poslužiti kao temelj za dalje akcije usmerene na poboljšanje položaja stranaca i promovisanje inkluzivnog društva koje poštuje prava i dostojanstvo svih svojih članova.

SASTANCI SA PREDSTAVNICIMA OCD-A

Tokom projekta održani su sastanci sa predstavnicima nevladinih organizacija, institucija i aktivistima koji rade sa ugroženim strancima, izbeglicama i migrantima. Ovi sastanci su bili fokusirani na razgovore o dostupnim uslugama za izbeglice i migrante, kao i o izazovima sa kojima se susreću u pružanju postojećih usluga. Prikupljene informacije tokom sastanaka doprineli su izradi izveštaja koji pruža uvide u trenutnu situaciju. Takođe, ovi razgovori su pomogli u identifikovanju postojećih nedostataka usluga i formulisanju predloga za poboljšanja. Ovaj zajednički napor je ključan za unapređenje strukture podrške za izbeglice i migrante u zajednici. U ovom delu ćemo opisati sa kim smo imali sastanke i o čemu smo razgovarali. Sastanci su takođe pružili priliku za bolje razumevanje postojećih usluga, identifikaciju njihovih nedostataka i formulaciju predloga za poboljšanja.

Sastanci sa udruženjima u Novom Pazaru pružili su dubok uvid u izazove s kojima se suočavaju ugroženi stranci, migranti i izbeglice, kao i konkretne predloge za unapređenje usluga koje su im dostupne.

Udruženje "Svetionik" je ranije bilo aktivno u pružanju humanitarne i rekreativne pomoći migrantima, naročito kroz aktivnosti u centrima u Tutinu i Sjenici. Pored humanitarne pomoći, Svetionik je organizovao i rekreativne aktivnosti za decu migranata smeštenu u ovim centrima. Diskutovali smo o izazovima sa kojima se suočavaju, kao što su nedostatak resursa, potrebe za jezičkom podrškom i kulturnom integracijom. Predstavnici Svetionika su istakli značaj rekreativnih i obrazovnih aktivnosti, naglašavajući da one igraju ključnu ulogu u smanjenju stresa i pružanju mogućnosti za integraciju. Posebno su važni ovi programi nude priliku za interakciju sa lokalnim stanovništvom, čime se grade mostovi razumevanja i prijateljstva. Svetionik je takođe istakao potrebu za jačanjem saradnje sa donosiocima odluka kako bi se obezbedili stabilniji resursi i podrška za ove aktivnosti.

Razgovor sa predstavnicima udruženja PIN, koje se ističe po radu u oblasti podrške migrantima i izbeglicama, fokusirao se na specifične izazove kao što su pravna nesigurnost, jezičke barijere i otežan pristup osnovnim uslugama. Njihova istraživanja i projekti naglašavaju potrebu za personalizovanom podrškom, posebno za ranjive grupe kao što su žene, deca i starije osobe. PIN kontinuirano radi na zagovaranju prava migranata i pružanju praktične pomoći kroz psihosocijalnu podršku.

Merhamet, organizacija sa dugom tradicijom rada sa izbeglicama i raseljenim licima, podelila je iskustva o svojim dugoročnim programima podrške, uključujući izgradnju stambenih jedinica i ekonomsko

osnaživanje kroz grantove. Njihova posvećenost radu s povratnicima i migrantima ogleda se u programima obuke i podrške u zapošljavanju, što značajno doprinosi njihovoj reintegraciji. Merhamet naglašava važnost pružanja sveobuhvatne podrške koja nadilazi osnovne humanitarne potrebe, omogućavajući strancima i migrantima održiv povratak u društvo.

Sastanak sa Crvenim krstom u Novom Pazaru otkrio je širok spektar njihovih aktivnosti, uključujući distribuciju hrane, odeće i drugih osnovnih potrepština, ali i važnost pružanja psihosocijalne podrške, naročito deci i mladima. Razgovarano je o potrebama za unapređenjem edukativnih programa kako bi se efikasnije odgovorilo na izazove s kojima se ova populacija suočava. Zajednički smo identifikovali potencijal za unapređenje koordinacije između organizacija kako bi se obezbedila sveobuhvatnija i održivija podrška ugroženim strancima i migrantima.

SASTANCI SA AKTIVISTIMA I STRUČNJACIMA

Istraživački tim je tokom projekta obavio niz sastanaka i intervjuja sa predstavnicima nevladinih organizacija, aktivistima i stručnjacima iz oblasti rada sa ugroženim strancima, migrantima i izbeglicama u Sandžaku. Ovi razgovori pružili su dragocene uvide u trenutne izazove i potrebe stranaca u Novom Pazaru, kao i konkretne predloge za unapređenje sistema podrške.

Razgovori su otkrili da je nedostatak pravne i jezičke podrške jedan od ključnih problema koji otežava integraciju migranata u lokalnu zajednicu. Ugroženi stranci i migranti nemaju dovoljno informacija o svojim pravima, a administrativne prepreke često ih obeshrabruju da zatraže pomoć. Naglasili su važnost razvoja informativnih centara koji bi pružali sveobuhvatne informacije o pravnim procedurama, pravima i obavezama migranata, kao i obuku za institucije kako bi se povećala dostupnost i kvalitet usluga. Pored toga, istaknuto je da postoji potreba za specijalizovanim programima, poput jezičkih kurseva i kulturnih radionica, koje bi pomogle migrantima da se lakše prilagode lokalnom okruženju. Posebno je naglašen značaj edukativnih programa za podizanje svesti o pravima migranata, ali i o suzbijanju stereotipa u zajednici, čime bi se unapredilo međusobno razumevanje i smanjila socijalna izolacija stranaca.

Tokom intervjuja, pravnici, socijalni radnici i savetnici za migrante ukazali su na složene administrativne procese, poput dobijanja azila ili privremenog boravka, koji često traju predugo i demotivisu migrante. Oni su predložili unapređenje prevodilačkih usluga i obuku zaposlenih u institucijama kako bi se ubrzali postupci i omogućila adekvatnija pravna podrška.

Kroz ove razgovore, identifikovani su konkretni koraci za poboljšanje trenutne situacije, uključujući jačanje mreže volontera i specijalizovane obuke za pružaoce usluga. Fokus je stavljen na potrebe za direktnim angažmanom i podrškom migranata kroz lokalne inicijative koje bi omogućile njihov lakši pristup pravima i resursima, čime bi se ojačala njihova pozicija unutar zajednice. Svi predlozi ukazuju na potrebu za integrisanim pristupom koji kombinuje pravnu podršku, edukaciju i aktivnu saradnju između nevladinog sektora i lokalnih institucija kako bi se unapredio kvalitet života ugroženih stranaca u Novom Pazaru.

SASTANCI SA PREDSTAVNICIMA INSTITUCIJA

Tokom intervju sa predstavnicima različitih institucija i organizacija u Novom Pazaru, dobijeni su dragoceni uvidi u izazove sa kojima se suočavaju ugroženi stranci, kao i konkretni predlozi za unapređenje postojećih usluga. Sastanak sa članovima lokalne vlasti otkrio je značajnu volju za saradnjom i učešćem u poboljšanju položaja ugroženih stranaca. Predloženo je osnivanje radne grupe koja bi se bavila pitanjem integracije i podrške migrantima, sa ciljem povezivanja lokalnih institucija, nevladinog sektora i donatora. Diskutovano je o potrebi za osnaživanjem mreže podrške kroz mobilizaciju postojećih resursa i formiranje zajedničkih inicijativa za unapređenje kvaliteta života stranaca u Novom Pazaru.

Razgovor sa predstavnicima Nacionalne službe za zapošljavanje otkrio je ključne prepreke koje migranti i stranci imaju u pristupu tržištu rada, iako imaju zakonsko pravo na rad na osnovu boravišnih dozvola. Uočeni su problemi poput složenih procedura registracije i jezičkih barijera koje često ograničavaju pristup programima stručnog usavršavanja i zapošljavanja. Dogovoreno je da se dodatno promovišu mogućnosti kroz informativne kampanje kako bi se olakšao pristup ovim resursima.

Nezvanični razgovor u MUP-u pružio je uvid u trenutni status migranata u Novom Pazaru, posebno onih koji dolaze kroz procese porodičnog spajanja i poseduju jednogodišnje boravišne dozvole. Uočena je značajna promena u dinamici migrantske populacije, sa sve manjim brojem prisutnih, što je posebno istaknuto zatvaranjem migracionog centra u Tutinu. Diskutovano je o potrebi za bržom integracijom ovih pojedinaca kroz lokalne inicijative.

U razgovoru sa predstavnicima obrazovnih ustanova, naglašena je uloga škola u integraciji stranih učenika u lokalni obrazovni sistem. Škole su nedavno otvorile svoja vrata deci ugroženih stranaca, čime su prepoznate i specifične potrebe ovih učenika, kao što su dodatna podrška u učenju jezika i individualizovan pristup obrazovanju. Planirani su dodatni časovi i personalizovana podrška kako bi se olakšala njihova adaptacija i uspešan napredak u obrazovnom okruženju.

Ovi razgovori ukazuju na potrebu za koordinisanom akcijom svih relevantnih aktera kako bi se obezbedila adekvatna podrška i stvorila inkluzivna sredina za ugrožene strane državljane. Prikupljeni podaci poslužiće kao osnova za izradu sveobuhvatnog izveštaja sa konkretnim preporukama za unapređenje usluga i bolju integraciju stranaca u lokalnu zajednicu.

INTREVIJUI SA UGROŽENIM STRANCIMA

U okviru istraživanja položaja ugroženih stranaca, fokusirali smo se na intervju sa pojedincima iz Palestine, koji su iz svojih domova izbegli zbog sukoba i humanitarnih kriza. Ovi intervjui pružili su dubinski uvid u složenost njihovog dolaska u Srbiju, posebno kroz proces evakuacije i dolaska u novo okruženje. Sagovornici su većinom porodice koje su napustile Gazu, gde su rat, nasilje, mučenja od agresora, politička nestabilnost i nedostatak osnovnih uslova za život postali svakodnevnica.

PROCES EVAKUACIJE

Proces evakuacije, koji je često bio jedini izlaz iz ratom zahvaćenih područja, zahtevao je značajnu koordinaciju i angažman pojedinaca koje su već živele u Srbiji. Evakuacije su uglavnom organizovane preko Ambasade Palestine u saradnji sa egipatskim vlastima, koje su omogućile prelazak granice samo najbližim članovima porodice, kao što su roditelji, braća i sestre. Ovaj proces je bio izuzetno složen, zahtevao je značajnu logističku podršku i vreme, a neretko su članovi porodica bili razdvojeni zbog različitih administrativnih prepreka ili ograničenih mogućnosti za evakuaciju. Nakon dolaska u Srbiju, mnogi sagovornici su provodili mesece u Beogradu kako bi regulisali svoj pravni status. Postupak dobijanja Dozvole za privremeni boravak, koji je bio najbrži način za legalizaciju njihovog boravka, često je trajao između tri i pet meseci. Jedna od sagovornica opisuje ceo proces kao dugotrajan, napominjući da je dobijanje dozvole trajalo pet meseci (prijavili su se u januaru, a dozvolu su dobili početkom juna). Uprkos tome, ovaj status ne pruža iste privilegije kao status izbeglice, što dodatno komplikuje njihov pristup osnovnim uslugama i stvara osećaj nesigurnosti. Mnogi od njih su morali da se snalaze sami ili uz pomoć lokalnih nevladinih organizacija koje su im pružale osnovne informacije i podršku u navigaciji kroz administrativne procedure.

Izazovi sa kojima su se suočavali tokom evakuacije uključuju i finansijska ograničenja. Troškovi putovanja, vize, i administrativne takse bili su često nepriuštvivi, a neki su bili primorani da se zaduže kako bi finansirali odlazak iz Palestine. Dodatno, uslovi u Gazi pre evakuacije bili su izuzetno teški; mnogi ispitanici su opisali svakodnevne pretnje granatiranjem, nedostatak osnovnih zaliha kao što su hrana i voda, i ograničene mogućnosti za medicinsku negu zbog blokade. Ovi faktori su značajno uticali na njihovo mentalno zdravlje i opšte stanje prilikom dolaska u Srbiju. Jedan od glavnih razloga za izbor Srbije kao destinacije bio je postojanje porodice ili prijatelja koji već žive u zemlji. Pored toga, Srbija se pokazala kao pristupačna destinacija jer nudi status humanitarnog boravka koji, iako ne pruža potpunu pravnu zaštitu kao status izbeglice, omogućava legalan boravak i početnu stabilnost. Uprkos tome, sagovornici su naglasili da ovaj status ne rešava dugoročne probleme jer su mnogi osnovni resursi, poput zdravstvene zaštite i socijalnih usluga, i dalje nedostupni ili ograničeni zbog njihovog pravnog položaja, ili bar oni ne znaju kako da ostvare.

Sagovornici su istakli potrebu za jačom institucionalnom podrškom i većom koordinacijom između relevantnih organa vlasti i organizacija koje pružaju pomoć migrantima. Neophodno je da se proces evakuacije i dolaska u Srbiju dodatno olakša kroz uspostavljanje jasnijih smernica, veću dostupnost informacija na jezicima koje ovi ljudi razumeju i bolju podršku u administrativnim procesima kako bi se olakšao prelazak iz nesigurnog okruženja u stabilniji i bezbedniji život u Srbiji. Ovi nalazi ističu značaj

integriranih pristupa koji kombinuju humanitarnu, pravnu i socijalnu podršku kao ključne faktore za uspešnu integraciju ugroženih stranaca u novo društvo.

PRISTUP STANOVANJU

Pristup stanovanju je izazov sa kojima se suočavaju ugroženi stranci u Srbiji sa statusom humanitarnog boravka. Kroz intervju sa članovima ciljne grupe, utvrđeno je da većina porodica ima poteškoća u pronalaženju adekvatnog i stabilnog smeštaja. Ovi problemi proizlaze iz kombinacije finansijskih ograničenja, administrativnih prepreka i nedostatka systemske podrške.

Većina intervjuisanih porodica iz Palestine živi u iznajmljenim ili ustupljenim stanovima. Smatraju da imaju podršku neformalne zajednice. Grupa građana i lokalna udruženja u Novom Pazaru okupili su se i animirali građane da im pruže podršku. Dve palestinske porodice dobile su na korišćenje kuću, pokriveni su im svi režijski troškovi, omogućena im je besplatna obuka iz srpskog jezika za decu i druge slične usluge. „Ljudi ovde su veoma ljubazni i veoma podržavajući. Takođe su otvoreni za multikulturalne ljude iz drugih zemalja. Ali osećam da su, posebno srdačni prema Palestincima, veoma nas podržavaju. Mnogo podrške nam je pruženo, poput namirnica, ustupili su nam svoje domove da bismo ovde boravili i slično. Rekao sam vam da se osećam kao da smo kod kuće.“ Istakli su i da su imali dobro iskustvo i sa nekoliko organizacija u Beogradu, odnosno sa Beogradskim Centrom za ljudska prava i udruženjem Krokodil, koji su im takođe pomagali dok su boravili tamo.

Sa druge strane, jedna porodica kojoj je prikupljen novac za iznajmljivanje stana, s obzirom da imaju više članova, teško su našli stan jer su ljudi bili skeptični da daju stan višečlanoj porodici sa decom, koja je pritom iz druge države. Dešava se da su stanodavci skeptični prema iznajmljivanju nekretnina strancima, naročito porodicama sa više dece, zbog predrasuda i straha od neplaćanja. U mnogim slučajevima, ugovori o zakupu su kratkoročni i neformalni, što dodatno stvara osećaj nesigurnosti.

Stambeni uslovi u kojima trenutno borave ugroženi stranci su adekvatni i dobrom stanju. Finansijska podrška za stanovanje uglavnom zavisi od humanitarnih organizacija i lokalne zajednice. Donacije i pomoć u pokrivanju troškova stanarine često su privremene i nisu dovoljne da obezbede dugoročnu stabilnost. Ove porodice su prinuđene da se oslanjaju na neformalnu pomoć zajednice kako bi održale krov nad glavom. U razgovorima sa ispitanicima naglašeno je da bi stabilnija i dugoročnija podrška bila od ključnog značaja za poboljšanje njihovih stambenih uslova i omogućavanje boljeg kvaliteta života jer kako kažu većina njih bi želeli da ostanu u Novom Pazaru jer su svesni da povratak u Gazu nije moguć.

Lokalne nevladine organizacije i inicijative imaju važnu ulogu u pružanju privremene pomoći za stanovanje, ali njihove kapacitete ograničava nedostatak resursa i systemske podrške. Postoji potreba za razvojem ciljanih programa podrške koji bi obezbedili dugoročnija rešenja, uključujući subvencionisano stanovanje i podršku za iznajmljivanje. Uz bolju koordinaciju između državnih institucija, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica, moguće je stvoriti stabilniji i održiviji okvir za pružanje pomoći ugroženim strancima. Potrebno je uložiti napore u razvoju dugoročnih rešenja za stanovanje i veću podršku u prevazilaženju administrativnih prepreka. Uz adekvatnu podršku, ugroženi stranci bi mogli da ostvare stabilnije uslove života, što je preduslov za njihovu punu integraciju i aktivno učešće u lokalnoj zajednici.

PRISTUP ZDRAVSTVENIM USLUGAMA

Pristup zdravstvenim uslugama predstavlja jedan od najozbiljnijih izazova sa kojima se suočavaju ugroženi stranci u Srbiji, odnosno oni koji imaju status humanitarnog boravka. U intervjuima sa članovima ciljne grupe, posebno je naglašeno da su mnogi od njih ostali uskraćeni za osnovne zdravstvene usluge zbog ograničenja koja proizlaze iz njihovog pravnog statusa. Iako je dozvola za privremeni boravak omogućila legalan boravak u zemlji, ona ne pruža automatsko pravo na korišćenje državnog zdravstvenog osiguranja, što ostavlja veliki broj ljudi bez pristupa neophodnoj medicinskoj nezi. Da bi dobili boravišnu dozvolu, morali su sami uplatiti neko osiguranje, ali su zbog nedostatka novca uplatili najjeftinije osiguranje koje gotovo ništa ne pokriva. Kako kaže jedan ispitanik: „Da, imamo samo osnovno osiguranje, koje smo uplatili zbog prijave boravka. Ali ja od toga ne mogu imati nikakve koristi jer smo aplicirali za najjeftinije.“

Sagovornici su naglasili da su trenutno bez adekvatnog zdravstvenog osiguranja, a jedna od sagovornica navodi primer: „Žena mog brata je bila trudna kada smo došli iz Gaze, a imali smo samo kontakt sa dve organizacije u Beogradu. Oni su nam pomogli da obezbedimo njen porođaj u bolnici, ali ne znam kako su to uspeli.“

Većina intervjuisanih lica navela je da se suočava sa hroničnim zdravstvenim problemima koji zahtevaju stalnu pažnju i specijalističke preglede. Na primer, članovi jedne od porodica se suočava sa ozbiljnim zdravstvenim izazovima, majka boluje od hroničnih bolesti kao što su dijabetes i hipertenzija, dok sin boluje od epilepsije, što zahteva redovno praćenje i lečenje od strane specijalista. Uprkos ozbiljnosti njihovih stanja, porodica nije u mogućnosti da koristi državne zdravstvene usluge i mora se osloniti na privatne klinike, čiji su troškovi visoki i često van njihovih finansijskih mogućnosti.

Finansijske prepreke dodatno otežavaju pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti. Jedino zdravstveno osiguranje koje su mnogi humanitarni stranci mogli sebi da priušte i uplate pokriva samo osnovne ili hitne medicinske usluge, dok su specijalistički pregledi, redovne terapije i potrebni lekovi najčešće van domašaja. Mnogi su prinuđeni da preskaču preglede ili odlažu terapiju zbog visokih troškova, što dodatno pogoršava njihovo zdravstveno stanje. Tokom intervjua, ispitanici su naglasili da se osećaju zanemareno i isključeno iz zdravstvenog sistema, koji ne prepoznaje specifične potrebe ove ranjive grupe.

Jezičke barijere dodatno komplikuju pristup zdravstvenim uslugama. Većina zdravstvenih radnika ne govori arapski, a prevodilačke usluge nisu standardizovane niti sistematski obezbedene u bolnicama i klinikama. Ovo stvara dodatni pritisak na pacijente koji se bore sa komunikacijskim izazovima dok pokušavaju da objasne svoje simptome ili razumeju uputstva lekara. U nekim slučajevima, prijatelji ili poznanici sa znanjem arapskog ili engleskog jezika prate pacijente na preglede, ali ovo rešenje nije održivo, pogotovo u hitnim situacijama ili kod specijalizovanih pregleda gde je potrebno precizno medicinsko objašnjenje.

Tokom intervjua sa članovima zdravstvene zajednice i lokalnim nevladinim organizacijama, prepoznata je potreba za većom podrškom i resursima za ovu grupu. Predloženo je uspostavljanje zdravstvenih punktova i omogućavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti, gde bi se pružale usluge na više jezika, uključujući i arapski, kako bi im se mogla pružiti osnovna zdravstvena nega, psihosocijalna podrška i uputstva o tome kako se snaći unutar srpskog zdravstvenog sistema. Takođe, postoji potreba za većom koordinacijom između zdravstvenih ustanova i nevladinih organizacija kako bi se obezbedio kontinuitet nege i olakšao pristup specijalističkim uslugama. Nedostatak informacija i nepoznavanje svojih prava dodatno otežavaju pristup zdravstvenim uslugama. Mnogi ispitanici su naveli da nisu informisani o dostupnim opcijama zdravstvene nege i često ne znaju gde mogu da se obrate za pomoć. Ovaj problem se dodatno komplikuje zbog činjenice da su mnoge informacije dostupne isključivo na srpskom jeziku i nisu prilagođene migrantima koji dolaze

iz nesrpskog govornog područja. Ovo ističe potrebu za razvijanjem informativnih materijala na više jezika i jačanje kapaciteta lokalnih zdravstvenih radnika u radu sa migrantima i ugroženim strancima.

Pristup zdravstvenim uslugama za ugrožene strance u Srbiji je veoma ograničen i zahteva značajna poboljšanja kroz bolje informisanje, veću institucionalnu podršku i specijalizovane zdravstvene programe. Potrebno je uspostaviti integrisane servise koji bi obuhvatili prevenciju, lečenje i psihosocijalnu podršku, kao i obezbediti pristupačnije i jezički prilagođene usluge za sve ugrožene strance. Uspešna integracija u zdravstveni sistem ključna je za dugoročnu stabilnost i kvalitet života ovih pojedinaca u Srbiji.

PRISTUP EDUKACIJI I OBRAZOVANJU

Pristup obrazovanju predstavlja jedan od ključnih izazova za ugrožene strance u Srbiji, naročito za decu i mlade koji su stigli iz Palestine. Opšti utisak tokom intervjuja je da većina ispitanika ima visoko obrazovanje, a neretko i završen master ili doktorat. Takođe se ističe i dobro poznavanje engleskog jezika kod većine, ali postoje i pojedinci koji govore samo arapski jezik. Tokom intervjuja sa članovima ciljne grupe, posebno je istaknuto da su deca i mladi suočeni s brojnim administrativnim, jezičkim i kulturnim barijerama koje otežavaju njihovu integraciju u obrazovni sistem. U mnogim slučajevima, deca nisu mogla da nastave školovanje u odgovarajućim obrazovnim institucijama zbog nedostatka rezidencijalnih dokumenata ili kašnjenja u procedurama, što dodatno otežava njihovo prilagođavanje novom okruženju. Detalje o problemima sa upisom dece u školu zbog nedostatka rezidencijalnih dokumenata opisuje jedan od sagovornika: "Proces traje dugo, tako da nismo mogli da ih upišemo u prošlu školsku godinu." Sada, kada imaju boravišnu dozvolu, policija ih je obavestila da mogu upisati decu u školu, što su i učinili. Deca će krenuti u školu u Novom Pazaru od septembra. Kontaktirali su Ministarstvo prosvete, koje treba da izvrši procenu dece i odluči u koji razred će ići. U međuvremenu, sva njihova deca pohađaju kurs srpskog jezika u Novom Pazaru. Kurs im je obezbedilo jedno lokalno udruženje, besplatno, kako bi se deca brže integrisala, a dobili su informaciju da će i jedna lokalna škola organizovati pripremnu nastavu srpskog jezika za decu tokom avgusta.

Većina dece iz ovih porodica počela je školovanje u Srbiji nakon dugog perioda prekida obrazovanja usled sukoba u Gazi. Njihov povratak u školske klupe bio je često ometan kašnjenjem u dodeli dozvola za boravak i poteškoćama u pribavljanju potrebne dokumentacije, poput svedočanstava iz prethodnih škola. Roditelji su izvestili da su administrativne procedure za upis dece u škole složene i neadekvatno objašnjene, što često dovodi do konfuzije i gubitka dragocenog vremena za decu koja su već suočena sa brojnim preprekama u učenju.

Jedan od najvažnijih izazova koji je istaknut u intervjuima je jezička barijera. Deca palestinskih migranata govore arapski, a njihovo znanje engleskog jezika je ograničeno, što otežava učenje srpskog jezika i uspešno praćenje nastavnog programa. U školama često nema organizovanih kurseva srpskog jezika za decu migranata, što znači da su deca prepuštena volonterskim inicijativama ili privatnim časovima jezika, što mnogi roditelji ne mogu da priušte. Ovaj nedostatak formalne jezičke podrške značajno utiče na sposobnost dece da prate nastavu, komuniciraju sa vršnjacima i uključe se u školske aktivnosti. Nekoliko roditelja je istaklo da su njihove porodice naišle na podršku od strane lokalnih nevladinih organizacija, koje su organizovale neformalne časove srpskog i bosanskog jezika i tutorstvo za decu migranata. Ipak, ove inicijative nisu dovoljne da pokriju potrebe svih i često su kratkog trajanja. Zbog toga je velika potreba za uspostavljanjem strukturisanih i dugoročnih programa učenja jezika koji bi se mogli sprovesti u školama ili kroz saradnju sa lokalnim institucijama. Takvi programi bi značajno unapredili integraciju dece u obrazovni sistem i omogućili im da lakše prevaziđu jezičke barijere.

Pristup visokom obrazovanju takođe predstavlja izazov za mlade koji su stigli kao ugroženi stranci. Mladi koji žele da nastave studije suočavaju se sa problemima priznavanja prethodno stečenih diploma i kvalifikacija, što je dodatno otežano zbog nedostatka prevoda dokumenata i komplikovanih birokratskih procedura. U intervjuima je istaknuto da mnogi od njih nisu mogli da nastave obrazovanje ili su se suočili sa višemesečnim kašnjenjima dok su čekali na odobrenje dokumenata. Ovaj problem se često javlja i zbog nepoznavanja pravilnika i procedura u Srbiji, što stvara dodatne prepreke za mlade migrante koji žele da unaprede svoje obrazovanje i karijeru. Neki od njih nemaju nikakva dokumenta koja bi mogli priložiti kao dokaz o stepenu obrazovanja, jer su bežeći, spašavajući sopstvene živote, ostali bez ičega. S obzirom na to da je Gaza u potpunosti razorena, nisu u mogućnosti da kontaktiraju tamošnje institucije koje bi im izdale potvrdu ili diplomu o stepenu školovanja.

U okviru razgovora sa predstavnicima škola, saznali smo da su obrazovne institucije svesne problema s kojima se suočavaju deca migranata, ali su njihove mogućnosti da pruže adekvatnu podršku ograničene zbog nedostatka resursa i specijalizovanog kadra. Škole u Novom Pazaru izrazile su potrebu za većom podrškom od strane lokalnih vlasti i međunarodnih organizacija u vidu obuka za nastavnike, dodatnog materijala i programa za učenje jezika, kao i inkluzivnih aktivnosti koje bi omogućile deci da se brže prilagode novoj sredini.

Pristup obrazovanju za ugrožene strance u Srbiji je složen i zahteva hitnu intervenciju kroz sistemsku podršku. Potrebni su specijalizovani programi za učenje jezika, prilagođeni obrazovni sadržaji, i jačanje kapaciteta škola. Integracija u obrazovni sistem ključna je za budućnost ovih mladih ljudi i omogućava im da se aktivnije uključe u društvo, prevaziđu traume i steknu potrebna znanja i veštine za nastavak života u novom okruženju.

PRISTUP TRŽIŠTU RADA

Tokom intervjua, sagovornici su istakli niz prepreka koje im otežavaju pronalazak zaposlenja, uključujući jezičke barijere, neprepoznavanje stranih diploma, komplikovane administrativne procedure i ograničen pristup informacijama o dostupnim radnim mestima. Ovi faktori značajno utiču na njihove mogućnosti zapošljavanja i dugoročnu integraciju u srpsko društvo. Mnogi od intervjuisanih stranaca su visoko obrazovani i imaju radno iskustvo u svojim strukama, ali njihovo formalno obrazovanje često nije priznato u Srbiji. Problemi sa nostrifikacijom diploma i stručnih kvalifikacija dodatno otežavaju pristup tržištu rada, jer proces priznavanja zahteva vreme, novac i prevođenje dokumenata, što mnogi ne mogu da priušte. Neki od njih nemaju nikakva dokumenta koja bi mogli priložiti kao dokaz o stepenu obrazovanja. Jedan od ispitanika, koji ima diplomu iz elektrotehnike, pokušava da pronade posao u svojoj struci, ali se suočava sa birokratskim preprekama i nedostatkom podrške za priznavanje njegove kvalifikacije. Mnogi su prinuđeni da traže poslove ispod svojih kvalifikacija ili da se angažuju u neformalnom sektoru, što značajno utiče na njihov profesionalni razvoj i finansijsku stabilnost.

Od početka su imali probleme sa bankama i otvaranjem računa zbog palestinskog porekla: "Imamo probleme zbog pravila i ograničenja banaka, kako kažu, o otvaranju bankovnih računa za Palestince," što su doživeli kao diskriminaciju.

Jezičke barijere dodatno komplikuju proces zapošljavanja. Većina ispitanika govori arapski jezik, a potpuno nepoznavanje srpskog jezika otežava komunikaciju sa poslodavcima i kolegama. Trećina ispitanika dobro

poznaje engleski jezik, međutim, to im ne olakšava mnogo u pronalaženju posla jer mnogi poslodavci u Novom Pazaru ne znaju engleski. Iako postoje kursevi jezika koje organizuju nevladine organizacije, oni su često nedovoljni ili neprilagođeni specifičnim potrebama tržišta rada. U intervjuima je naglašeno da su potrebni specijalizovani programi za učenje srpskog ili bosanskog jezika, fokusirani na profesionalnu terminologiju i radnu komunikaciju, kako bi se poboljšale šanse za zapošljavanje ugroženih stranaca u formalnom sektoru. Pristup informacijama o dostupnim radnim mestima i pravima na rad takođe je ograničen. Mnogi od intervjuisanih stranaca nisu upoznati sa pravima i mogućnostima zapošljavanja koje im omogućava status humanitarnog boravka. Često nisu registrovani u Nacionalnoj službi za zapošljavanje, što dodatno smanjuje njihove šanse za zaposlenje. njihove šanse da pronađu posao kroz formalne kanale. Nedostatak informacija i podrške u traženju posla čini da se mnogi osećaju isključeno iz tržišta rada i bez perspektive za ekonomski napredak. Finansijska nesigurnost i nestabilnost uzrokovana nezaposlenošću negativno utiču na kvalitet života ovih porodica.

Bez stabilnog zaposlenja, integracija stranaca u društvo je otežana, a njihove porodice ostaju u stanju ekonomske nesigurnosti. Potrebno je razviti strategije koje će omogućiti da se prepoznaju i iskoriste njihove veštine i kvalifikacije, čime bi se ne samo poboljšala njihova ekonomska situacija već i obogatilo lokalno tržište rada kroz uključivanje raznolikih i kvalifikovanih radnika.

ISKUSTVA SA INSTITUCIJAMA: PRAVNI I BIROKRATSKI IZAZOVI

U okviru istraživanja o položaju ugroženih stranaca u Srbiji, naročito onih iz Palestine, jasno su identifikovani značajni pravni i birokratski izazovi koji otežavaju njihov svakodnevni život i integraciju. Intervjui sa članovima ciljne grupe ukazali su na niz problema u interakciji sa državnim institucijama, koji se uglavnom odnose na dugotrajne administrativne procedure, nedostatak jasnoće u pogledu prava i obaveza, kao i često neprilagođen pristup stranim državljanima. Ovi problemi negativno utiču na njihovu sposobnost da dobiju neophodnu podršku i pristup osnovnim uslugama, kao što su zdravstvo, obrazovanje i zapošljavanje.

Kažu da su savetovani od advokata da se prijave kao humanitarni stranci i na taj način dobiju boravišnu dozvolu, jer, kako kaže jedan od ispitanika: „Od advokata smo dobili savet da se prijavimo kao humanitarni stranci, jer ako se prijavimo kao izbeglice, proces traje jako dugo i morali bismo svo to vreme boraviti u izbegličkom kampu. Ovo je onda najbrži način. Odabrali smo humanitarnu rezidenciju jer smo mislili da rat neće dugo trajati. Da ćemo možda odlučiti da se vratimo nazad, ali sad znamo da nemamo gde da se vratimo jer je sve uništeno.“

Jedan od najčešćih problema koje su intervjuisani istakli jeste dugotrajnost i složenost administrativnih procedura za dobijanje dozvole za privremeni boravak. Ovaj proces može trajati i do pet meseci, što ostavlja mnoge porodice u pravnoj neizvesnosti tokom tog perioda. Tokom čekanja na dobijanje boravišne dozvole, mnogi nisu u mogućnosti da pristupe osnovnim uslugama niti da se legalno zaposle, što stvara dodatni pritisak na njihove ionako ograničene resurse. Takođe, ispitanici su naglasili da su procedure često nejasne, a komunikacija sa službenicima institucija dodatno otežana zbog jezičkih barijera i nedostatka prevodilačkih usluga u državnim ustanovama. Kada su u pitanju institucije, smatraju da zaposleni ne znaju kakve su procedure za humanitarne rezidente, jer malo ljudi traži takav boravak. Zato i smatraju da su zbog toga dugo čekali na Dozvolu za privremeni boravak.

Jedan od sagovornika kaže: „Kada smo kontaktirali UNHCR, informisali su nas da mogu pružiti podršku ili pomoć samo za izbeglice ili tražioce azila, ali za kategoriju humanitarnih stranaca, kao što je naš slučaj, ne

moгу pružiti mnogo podrške, osim u specijalnim slučajevima, kao kada su pomogli ženi mog brata koja je bila trudna.“ Nepoznavanje prava i procedura koje ugroženi stranci imaju od strane službenika u administraciji dosta je otežavalo situaciju. Često su bili odbijani ili vraćeni od strane službenika samo zato što službenici nisu poznavali zakon ili prava koja oni imaju. Institucije često nemaju resurse ni kapacitete da pruže adekvatne informacije ili podršku u procesu prilagođavanja, što ostavlja mnoge strance bez neophodnih informacija o njihovom pravnom statusu i mogućnostima. U nekim slučajevima, stranci su prepušteni sami sebi da istražuju pravne okvire i procedure, što stvara dodatne frustracije i osećaj nesigurnosti.

Na primer, mnogi intervjuisani su izjavili da su se suočili sa zahtevima za dodatnim potvrdama ili dokumentima koje je gotovo nemoguće pribaviti zbog ograničenog pristupa administrativnim službama u njihovim zemljama porekla. Ovi problemi stvaraju začarani krug gde stranci ne mogu da pristupe ključnim resursima jer nemaju odgovarajuću dokumentaciju, a dokumentaciju ne mogu pribaviti zbog administrativnih prepreka.

Postoji jasna potreba za uspostavljanjem specijalizovanih službi ili kontakt tačaka unutar institucija koje bi bile posvećene radu sa strancima, pružale potrebne informacije na više jezika i obezbedile prevodilačke usluge tokom administrativnih procesa. Takođe, obuka službenika za rad sa migrantima i podizanje svesti o pravima stranaca mogla bi značajno poboljšati kvalitet usluga i smanjiti osećaj otuđenosti i diskriminacije kod stranaca u Srbiji. Unapređenje komunikacije i obuke institucija za rad sa migrantima ključno je za stvaranje inkluzivnijeg i pravednijeg sistema koji poštuje i podržava prava svih ljudi, bez obzira na njihovo poreklo.

ISKUSTVA SA LOKALNOM ZAJEDNICOM

Iskustvo ugroženih stranaca sa lokalnom zajednicom u Srbiji, naročito u Novom Pazaru, obeleženo je izrazitom podrškom i solidarnošću. Tokom intervjua sa članovima ciljne grupe, izuzetno je istaknuta važnost lokalne zajednice kao ključnog faktora u procesu prilagođavanja i integracije. Uprkos sistemskim nedostacima u formalnim institucijama, nesebična podrška građana i lokalnih organizacija pokazala se kao jedini oslonac za mnoge strance koji se suočavaju sa brojnim izazovima u svakodnevnom životu.

Kada opisuju predašnji život u Palestini, kažu: „Bili smo zadovoljni, neću reći savršen život, jer okupacija traje mnogo godina, ali smo imali barem zadovoljavajući stil života. Imali smo svoj dom, stabilne finansije, deca su išla u školu, i iznenada se naša situacija pogoršala. Dolazimo ovde i sada samo želimo da se prilagodimo, osećamo da smo prihvaćeni u zajednici. Želimo samo još da dobijemo i neku institucionalnu i sistemsku podršku, ali potreban nam je i angažman u zajednici.“

Većina intervjuisanih stranaca istakla je pozitivna iskustva sa građanima Novog Pazara, koji su ih dočekali sa otvorenosću i razumevanjem. Mnogi su naveli da su lokalni stanovnici često pomagali sa osnovnim potrebama, poput hrane, odeće i lekova, a neki su čak ponudili privremeni smeštaj porodicama koje su bile u kriznim situacijama. Ova spontana podrška često je dolazila u trenucima kada su formalne institucije bile nedostupne ili su odgovori bili nedovoljni. Takvi gestovi solidarnosti pružili su osećaj sigurnosti i pripadnosti u novoj sredini, što je od neprocenjive važnosti za ljude koji su pretrpeli traumatična iskustva u svojim zemljama porekla.

Jedan od najčešće pominjanih oblika podrške lokalne zajednice jeste pomoć u snalaženju u administrativnim procedurama i svakodnevnim aktivnostima. Građani su često pomagali strancima u

prevođenju dokumenata, kontaktiranju institucija ili pronalaženju informacija o dostupnim uslugama. Takođe, lokalne nevladine organizacije organizovale su različite aktivnosti, uključujući časove srpskog jezika i prikupljanje humanitarne pomoći, kako bi olakšale prilagođavanje stranaca i stvorile prilike za interakciju sa lokalnim stanovništvom. Ispitanici su istakli da su ove aktivnosti bile od ključnog značaja za jačanje međusobnog razumevanja i smanjenje osećaja izolovanosti i nesigurnosti.

Međutim, i pored opšte pozitivnih iskustava, postoje i određeni izazovi u odnosu sa lokalnom zajednicom. Neki ispitanici su se suočili sa blagom formom diskriminacije i predrasuda, posebno u vezi sa iznajmljivanjem stanova. Intervjuisani su takođe naglasili da bi dodatna podrška od strane lokalnih vlasti i institucija mogla značajno unaprediti njihovo iskustvo. Mnogi su istakli da neformalna podrška zajednice, iako dragocena, nije uvek dovoljno stabilna ili sistemaska. Postoji potreba za institucionalizovanom podrškom koja bi uključivala veći angažman lokalnih vlasti u rešavanju problema sa kojima se susreću stranci, kao i unapređenje dostupnosti informacija o njihovim pravima i mogućnostima. Ovo bi moglo uključivati formiranje kontakt tačaka ili savetovališta specijalizovanih za rad sa migrantima, gde bi oni mogli dobiti potrebne informacije i usmeravanje u vezi sa zapošljavanjem, obrazovanjem i drugim uslugama.

Lokalne nevladine organizacije i inicijative civilnog društva istakle su važnost saradnje sa lokalnom zajednicom u stvaranju inkluzivnijeg okruženja. Iskustvo ugroženih stranaca sa lokalnom zajednicom u Novom Pazaru je pretežno pozitivno, zahvaljujući nesebičnoj podršci građana i lokalnih organizacija. Ipak, postoji potreba za jačanjem institucionalne podrške i smanjenjem predrasuda kroz edukaciju i angažman lokalnih vlasti. Integracija stranaca u lokalnu zajednicu je složen proces koji zahteva multidisciplinarni pristup i saradnju svih relevantnih aktera kako bi se stvorilo inkluzivno okruženje koje omogućava ugroženim strancima stabilan i dostojanstven život u novom društvu.

DODATNI IZAZOVI I OPŠTA ISKUSTVA

U toku istraživanja, pored ključnih prepreka kao što su pristup obrazovanju, zdravstvenim uslugama, stanovanju i tržištu rada, ugroženi stranci su istakli i niz dodatnih izazova koji značajno utiču na njihov svakodnevni život i ukupno iskustvo boravka u Srbiji. Ovi izazovi obuhvataju jezičke barijere, psihosocijalne poteškoće, kulturne razlike, nedostatak socijalne podrške i strah od diskriminacije, što sve zajedno otežava proces njihove integracije i prilagođavanja. Razumevanje ovih faktora je bitno za razvoj celovitih pristupa podršci ugroženim strancima koji se suočavaju sa ovim specifičnim problemima.

Jezičke barijere i kulturne razlike

Jedan od najvećih dodatnih izazova za strance, posebno za one iz arapskog govornog područja, jeste jezička barijera. Iako se srpski jezik može delimično savladati kroz svakodnevnu komunikaciju, mnogi intervjuisani istakli su da se osećaju frustrirano zbog nedostatka formalne podrške u učenju jezika. Jezička barijera otežava svakodnevnu komunikaciju, pristup informacijama, kao i mogućnost da stranci u potpunosti razumeju svoja prava i obaveze. Kulturne razlike, iako ne uvek prepreka, ponekad stvaraju osećaj udaljenosti i nesporazuma između lokalne zajednice i stranaca. Stranci često dolaze iz okruženja sa drugačijim društvenim normama i običajima, što može uzrokovati osećaj izolovanosti ili nesigurnosti. Potrebno im je više programa koji će im pomoći u integraciji, kako kaže jedan od sagovornika: „U nekim zemljama znam da vlada pruža podršku i programe za integraciju stranaca. To bi nam mnogo značilo.“

Psihosocijalni izazovi

Psihosocijalni izazovi su prisutni u gotovo svim aspektima života ugroženih stranaca. Svi ispitanici dolaze iz ratom pogođenih područja i nose sa sobom traumatična iskustva koja značajno utiču na njihovo mentalno zdravlje. Strah, nesigurnost, gubitak doma i bližnjih, kao i neizvesnost oko budućnosti dodatno opterećuju ove pojedince, a nedostatak systemske psihološke podrške samo pogoršava situaciju. Većina intervjuisanih istakla je da nema pristup profesionalnoj psihološkoj pomoći ili da nije upoznata sa mogućnostima za dobijanje takve podrške. Tokom intervjua, sagovornici su naglasili da im je potrebna podrška kada je u pitanju mentalno zdravlje jer dolaze iz ratne zone: „Verujte mi, i deci i drugim članovima moje porodice potrebna je psihološka podrška, ali mislim da je nepoznavanje jezika jedan od razloga što ne možemo da nađemo takvu podršku.“ Jedan od specifičnih izazova sa kojima se suočavaju jeste osećaj nesigurnosti ili mogućim gubitkom statusa, jer se dozvole za boravak izdaju samo na godinu dana. Mnogi stranci žive u stanju pravne nesigurnosti zbog komplikovanih procedura za obnavljanje boravišne dozvole i potencijalnih problema sa dokumentacijom. Ovaj osećaj nesigurnosti utiče na njihovu sposobnost da dugoročno planiraju život, što dodatno komplikuje njihov osećaj pripadnosti i želju za integracijom u novu sredinu.

Stranci se često osećaju izolovano zbog nedostatka društvene podrške i mreža koje bi im pomogle u novoj sredini. U intervjuiima je naglašeno da se mnogi stranci oslanjaju isključivo na svoje sunarodnike ili neformalne mreže podrške, što ih dodatno udaljava od lokalne zajednice i mogućnosti za stvaranje novih kontakata i prijateljstava. Nedostatak društvene uključenosti može imati dugoročne posledice na njihove sposobnosti da se prilagode i aktivno učestvuju u životu lokalne zajednice. Jedna od sagovornica kaže: „Upoznala sam još jednu porodicu iz Palestine, oni zapravo imaju dečaka od 17 godina, koji ima problem da se integriše, otkako su došli u Novi Pazar, nije izašao iz stana.“

Ovi izazovi sa kojima se suočavaju ugroženi stranci, uključujući jezičke barijere, kulturne razlike, psihosocijalne probleme i strah od diskriminacije, zahtevaju integrisani pristup podrške i veće angažovanje lokalne zajednice i institucija. Pružanje ciljane psihološke pomoći, organizovanje interkulturalnih programa i jačanje socijalne mreže podrške može značajno unaprediti iskustva stranaca i doprineti njihovoj uspešnjoj integraciji. Bez sveobuhvatnog pristupa koji prepoznaje i adresira ove dodatne izazove, integracija ugroženih stranaca ostaje nepotpuna i neefikasna, što utiče na njihovu dugoročnu stabilnost i kvalitet života u novom društvu.

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje pruža sveobuhvatan uvid u položaj ugroženih stranaca u Novom Pazaru, sa posebnim osvrtom na migrante iz Palestine i druge ranjive grupe. Analizom intervjua sa strancima, lokalnim institucijama, nevladinim organizacijama i ključnim akterima iz zajednice, utvrđeni su brojni izazovi sa kojima se ove grupe suočavaju, ali i identifikovane mogućnosti za unapređenje njihovog položaj.

Istraživanje pokazuje da su ključne prepreke za integraciju ugroženih stranaca u Novom Pazaru višestruke: od jezičkih i kulturnih barijera do administrativnih i pravnih izazova koji značajno otežavaju pristup osnovnim pravima i uslugama. Stranci se suočavaju s poteškoćama u pristupu zdravstvenim uslugama, gde su često ograničeni jezičkom barijerom i nedostatkom specijalizovanih zdravstvenih programa koji bi im bili prilagođeni. Pristup obrazovanju je dodatno otežan zbog jezičkih barijera i nedostatka podrške u vidu dodatne nastave ili obuka koje bi pomogle strancima da se integrišu u obrazovni sistem.

Jedan od najvećih izazova identifikovanih u istraživanju odnosi se na pristup tržištu rada. Iako su stranci zakonski ovlašćeni za rad, u praksi se suočavaju sa nedostatkom informacija o svojim pravima i nedovoljnom podrškom pri priznavanju kvalifikacija. Zapošljavanje i ekonomska inkluzija su ključni za socijalnu integraciju, a trenutna ograničenja u ovom području značajno doprinose marginalizaciji i siromaštvu među strancima.

Socijalna interakcija sa lokalnom zajednicom pokazuje visok stepen tolerancije i otvorenosti prema strancima, nedostatak direktnih kontakata i zajedničkih aktivnosti rezultira socijalnom distancom i nerazumevanjem. Intervjui sa lokalnim institucijama i nevladinim organizacijama ukazuju na potrebu za unapređenjem saradnje i koordinacije između svih aktera uključenih u rad sa strancima kako bi se obezbedila sveobuhvatna i kontinuirana podrška.

Istraživanje naglašava potrebu za razvojem sveobuhvatnih lokalnih politika koje će bolje adresirati specifične potrebe ugroženih stranaca. To uključuje unapređenje administrativnih procedura, jačanje lokalnih kapaciteta za pružanje pravne i socijalne podrške, i promociju međukulturnog dijaloga koji će omogućiti bolju integraciju. Kroz ciljane inicijative i programe, Novi Pazar ima potencijal da postane primer inkluzivnog grada u kojem su stranci prepoznati kao važan deo zajednice, a ne kao teret.

Zaključno, unapređenje položaja ugroženih stranaca zahteva zajednički pristup i saradnju između lokalnih vlasti, institucija, nevladinih organizacija i građana. Samo kroz zajedničke napore moguće je stvoriti inkluzivno okruženje koje će omogućiti strancima da ostvare svoja prava, doprinesu društvu i izgrade stabilan život za sebe i svoje porodice. Istraživanje stoga apeluje na lokalne aktere da prepoznaju značaj podrške strancima kao deo šireg napora ka stvaranju održivog, tolerantnog i inkluzivnog društva.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE STANJA UGROŽENIH STRANACA

Na osnovu sprovedenih istraživanja i intervju sa ugroženim strancima u Srbiji, posebno onima iz Palestine, identifikovani su ključni izazovi i prepreke u njihovoj integraciji i pristupu osnovnim pravima. U nastavku su predstavljene sveobuhvatne preporuke za unapređenje njihovog položaja, razvijene sa ciljem da se doprinese stvaranju inkluzivnijeg i pravednijeg sistema podrške.

1. Uvođenje programa za jezičku i kulturnu Integraciju.

Razviti i finansirati kurseve srpskog jezika prilagođene potrebama ugroženih stranaca, posebno usmerene na profesionalnu terminologiju. Lokalni školski sistemi treba da ponude specijalizovane programe za učenje srpskog jezika za decu stranaca, kako bi im pomogli da se brže uključe u obrazovni sistem. Ovi programi bi trebali biti dostupni svim učenicima iz stranih porodica i omogućiti im lakšu socijalizaciju. Pored jezičkih kurseva, potrebno je organizovati interkulturalne radionice koje bi omogućile razmenu između lokalne zajednice i ugroženih stranaca, čime bi se poboljšala socijalna integracija.

2. Unapređenje administrativnih procedura za dobijanje boravišnih dozvola

Skraćivanje administrativnih procedura za dobijanje boravišnih dozvola i pojednostavljenje zahteva za dokumentaciju. Unaprediti postojeće digitalne platforme za podnošenje i praćenje statusa zahteva, čime bi se omogućio brži pristup legalnom boravku i pravima koja iz toga proizlaze.

3. Uspostavljanje pravnih savetovališta i platformi u lokalnim zajednicama

Obezbediti pravna savetovališta specijalizovana za rad sa ugroženim strancima, migrantima i izbeglicama, koja bi pružala besplatne pravne savete o njihovim pravima, pitanjima boravišnih dozvola, zapošljavanja, stanovanja, i pristupa socijalnim pravima. Savetovališta bi bila podržana od strane državnih i međunarodnih donatora, kako bi se osigurala dugoročna održivost. Savetovališta bi radila u saradnji sa nevladinim organizacijama i lokalnom samoupravom, obezbeđujući višejezične informacije i pomoć u vezi sa pravima, administrativnim procedurama i pristupom lokalnim uslugama.

Jedno od rešenje može biti i kreirati lokalnu platformu ili veb sajt sa višejezičnim informacijama o pravima, zdravstvenim uslugama, obrazovanju, socijalnim uslugama i zapošljavanju, prilagođenu potrebama stranaca. Platforma bi takođe mogla sadržavati kontakte relevantnih lokalnih institucija i organizacija koje pružaju podršku.

4. Razvoj programa za stanovanje i pomoć u pronalasku smeštaja

Potrebno je uložiti napore u razvoju dugoročnih rešenja za stanovanje i veću podršku u prevazilaženju administrativnih prepreka. Uz adekvatnu podršku, ugroženi stranci bi mogli da ostvare stabilnije uslove života, što je preduslov za njihovu punu integraciju i aktivno učešće u lokalnoj zajednici. Organizovati usluge posredovanja u pronalaženju adekvatnog smeštaja i informisanje stanodavaca o pravima i obavezama stranaca kako bi se smanjila diskriminacija na tržištu nekretnina. Formirati lokalnu mrežu za pomoć pri pronalaženju smeštaja za strance, u saradnji sa stanodavcima, agencijama za nekretnine i OCD-ima. Ova

mreža bi nudila informacije o dostupnim stanovima i obezbedila pravne savete kako bi se smanjila diskriminacija pri iznajmljivanju stanova strancima.

5. Unapređenje pristupa zdravstvenoj zaštiti

Potrebna je veća podrška i dodatni resursi za ugrožene strance kako bi se olakšao pristup zdravstvenoj zaštiti, uključujući usluge na više jezika, poput arapskog, gde bi se pružala osnovna zdravstvena nega, psihosocijalna podrška i uputstva za snalaženje u zdravstvenom sistemu. Predlaže se bolja koordinacija između zdravstvenih ustanova i nevladinih organizacija (OCD) kako bi se obezbedio kontinuitet nege i olakšao pristup specijalističkim uslugama, uz angažovanje višejezičnih savetnika i prevodilaca u zdravstvenim ustanovama, kao i pružanje edukacija kako službenicima tako i korisnicima o dostupnim zdravstvenim pravima i uslugama. Potrebno je obezbediti prilagođene preventivne zdravstvene preglede i psihosocijalnu podršku, dok bi OCD pružale kontinuiranu podršku kroz informativne kampanje i direktnu asistenciju prilikom zakazivanja pregleda ili snalaženja u zdravstvenom sistemu, čime bi se omogućio pravovremeni i jednaki pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti za sve strance.

6. Unapređenje zapošljavanja stranaca

Uspostaviti saradnju sa lokalnim kompanijama i Nacionalnom službom za zapošljavanje kako bi se ugroženi stranci uključili u lokalne programe zapošljavanja. Organizovati programe stručnog osposobljavanja koji bi pripremili strance za rad na lokalnom tržištu, uključujući kurseve, nostrifikaciju diploma, stručne obuke, i praksu u kompanijama. Takvi programi bi mogli uključivati kurseve stručnog osposobljavanja, radionice za traženje posla, savetovanje za karijeru i podršku u priznavanju stranih kvalifikacija. U saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje i poslodavcima, mogu se razviti i specijalni programi obuke i zapošljavanja za strance, čime bi se povećala njihova konkurentnost na tržištu rada i omogućila uspešnija integracija. Potrebno je razviti saradnju sa poslodavcima kako bi se kreirale prilike za zapošljavanje stranaca u skladu sa njihovim kvalifikacijama i veštinama.

Pružiti podršku prilikom vadenje dokumentacije, potrebnih registracija ali pomoć Nemogućnost otvaranja računa u Banci

7. Olakšati pristupa bankarskim uslugama za ugrožene strance

Usvojiti specijalizovane mere i protokole u saradnji sa bankama kako bi se olakšalo otvaranje bankovnih računa za ugrožene strance, posebno one iz Palestine, koji se suočavaju s preprekama zbog njihovog porekla. Lokalne institucije, nevladine organizacije i bankarski sektor treba da sarađuju u izradi smernica koje bi omogućile otvaranje računa strancima kroz pojednostavljene procedure i specifične upute namenjene ovoj grupi. Edukacija bankarskih službenika o specifičnostima statusa ugroženih stranaca, te obezbeđivanje podrške i prevodioca za dokumentaciju, dodatno bi olakšali ovaj proces i smanjili diskriminaciju.

8. Uvođenje psihosocijalne podrške za ugrožene strance

U saradnji sa lokalnim zdravstvenim ustanovama i OCD-ima, razviti sistemske programe psihosocijalne podrške za ugrožene strance, uključujući individualnu i grupnu terapiju, radionice za prevazilaženje trauma, i programe za emocionalnu podršku. Potrebno je uključiti stručnjake za mentalno zdravlje sa iskustvom rada sa migrantima i ugroženim strancima kako bi se osigurao kvalitet usluga.

9. Izrada priručnika o pravima i pristupu uslugama za ugrožene strance

Razviti priručnik koji bi obuhvatao sve relevantne informacije o pravima stranaca, dostupnim uslugama, pravnim regulativama i smernicama, kao i detalje o institucijama i organizacijama koje pružaju podršku ugroženim strancima. Priručnik bi trebao biti dostupan na više jezika, uključujući engleski, arapski i druge jezike relevantne za migrantsku populaciju, kako bi se osigurao širok pristup informacijama. Distribucija priručnika bi se vršila u svim institucijama koje dolaze u kontakt sa strancima, kao i putem digitalnih platformi kako bi bio lako dostupan i ažuriran. Ovaj resurs bi značajno olakšao snalaženje stranaca u pravnom i administrativnom sistemu, pružajući im jasne smernice o ostvarivanju njihovih prava i dostupnim mogućnostima.

10. Angažovanje prevodioca u javnim uslugama i institucijama

Prevodioc je neophodan ustanovama poput zdravstvenih centara, policije, i administrativnih kancelarija kako bi se olakšala komunikacija sa strancima.

11. Informisanje i obuka službenika za rad sa ugroženim strancima i migrantima

Izrada informatora ili organizovati obuke za službenike u institucijama koje primarno saraduju sa ugroženim strancima. Cilj je da službenici budu upoznati sa procedurama i pravima ugroženih stranaca kako bi se poboljšalo razumevanje specifičnih potreba stranaca i unapredila profesionalna kompetentnost u radu sa migrantima. Ovakav pristup bi značajno poboljšao kvalitet usluga i smanjiti osećaj otuđenosti i diskriminacije.

12. Jačanje saradnje i razmene dobrih praksi

Unaprediti saradnju sa međunarodnim organizacijama, udruženjima i drugim akterima koje imaju uspešne modele integracije migranata, kako bi se usvojile najbolje prakse i prilagodile lokalnim potrebama. Razmena iskustava može pomoći u razvijanju efikasnijih politika i programa.

13. Podizanje svesti i edukacija lokalne zajednice o migracijama

Sprovesti kampanje za podizanje svesti među lokalnim stanovništvom o potrebama i doprinosu ugroženih stranaca. Edukativni programi i medijske kampanje mogu podstaći prihvatanje i inkluziju u društvu ali i informisati zajednicu o njihovim potrebama i izazovima. Kampanje bi trebale uključivati priče uspešnih integracija, lična iskustva migranata i edukativne sadržaje koji promovišu toleranciju, prihvatanje i zajedništvo.

14. Razvijanje programa podrške za ugrožene strance

Uvesti programe mentorstva gde bi lokalni volonteri i organizacije pružali podršku strancima u snalaženju u novoj sredini. Mentorski programi mogu pomoći strancima da brže savladaju jezičke i kulturne barijere i osećaju se dobrodošlo. Ovo bi moglo uključivati formiranje kontakt tačaka ili savetovališta specijalizovanih za rad sa migrantima, gde bi oni mogli dobiti potrebne informacije i usmeravanje u vezi sa zapošljavanjem, obrazovanjem i drugim uslugama. Programi i aktivnosti za integraciju svih, posebno mladih i dece.

15. Podrška prijavi diskriminacije i zaštiti prava stranaca

Uspostaviti lokalne mehanizme za prijavu i borbu protiv diskriminacije nad strancima. OCD-i i lokalne institucije bi trebale uspostaviti sistem podrške i pružati pravne savete i pomoć u slučajevima diskriminacije u zapošljavanju, obrazovanju i stanovanju.

16. Razvijanje lokalnog akcionog plana za integraciju stranaca

Lokalna samouprava treba da razvije lokalni akcioni plan (LAP) za integraciju stranaca, koja bi uključivala ciljeve i planove za unapređenje pristupa uslugama, zapošljavanju, obrazovanju i socijalnoj uključenosti. LAP bi trebao biti usklađen sa nacionalnim politikama, ali prilagođena lokalnom kontekstu.

17. Podsticanje učešća stranaca u lokalnim zajednicama

Povećati mogućnosti za učešće stranaca u lokalnim savremenim i volonterskim aktivnostima. Ovo se može ostvariti saradnjom sa OCD-ima i volonterskim servisima i uključiti u njihove aktivnosti radi lakše integracije ugroženih stranaca.

18. Saradnja sa verskim zajednicama u podršci strancima

Lokalne verske zajednice mogu igrati važnu ulogu u pružanju podrške strancima, posebno u smislu emocionalne i socijalne podrške. Saradnja sa verskim liderima i organizacijama može pomoći u stvaranju inkluzivnijeg okruženja za sve ugrožene strance.

Preporuke predstavljaju sveobuhvatan pristup unapređenju položaja ugroženih stranaca u Srbiji i njihovoj integraciji u lokalnu zajednicu. Implementacija ovih preporuka zahteva koordiniranu akciju svih relevantnih aktera, uključujući državne institucije, lokalne samouprave, nevladine organizacije, građane, i međunarodne partnere. Posebno je važno da se kroz ovakvu saradnju kreira inkluzivno okruženje koje prepoznaje specifične potrebe ugroženih stranaca, pruža adekvatnu podršku i omogućava ostvarivanje njihovih osnovnih prava.

Uspostavljanje efikasnijih administrativnih procedura, jačanje pristupa informacijama i pravnoj pomoći, i razvoj ciljanih programa podrške su ključni koraci ka osnaživanju ugroženih stranaca da se aktivno uključe u društvo. Pored toga, unapređenje pristupa obrazovanju, zdravstvenim uslugama i tržištu rada doprineće boljoj socijalnoj i ekonomskoj integraciji, čime će se smanjiti osećaj izolovanosti i nesigurnosti sa kojima se ovi ljudi suočavaju. Od suštinske je važnosti i kontinuirano podizanje svesti lokalnog stanovništva o doprinosu stranaca zajednici, kroz edukativne kampanje, interkulturalne događaje i promociju zajedničkih vrednosti.

Kroz sveobuhvatnu implementaciju ovih mera, moguće je stvoriti okruženje u kojem će ugroženi stranci moći da izgrade stabilan i dostojanstven život, postanu aktivni članovi zajednice i doprinesu njenom razvoju. Time se ne samo poboljšava njihov kvalitet života, već se jača i društvena kohezija, solidarnost i inkluzivnost unutar lokalne zajednice. Implementacija ovih preporuka predstavlja korak napred ka inkluzivnijem društvu u kojem će svi ljudi, bez obzira na poreklo, imati jednaku šansu za uspeh i sreću.